

**PREGLED I ANALIZA NACIONALNOG MEHANIZMA
U CILJU SPREČAVANJA TRGOVINE LJUDIMA U
BOSNI I HERCEGOVINI
- TRGOVINA DJECOM U SVRHU EKSPLOATACIJE -**

Izdavači:

Ured Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije;
Save the Children Norway Regionalni Ured za JI Europu

Za izdavača:

Samir Rizvo

Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije

Senija Tahirović

Direktorica programa

Save the Children Norway Regionalni Ured za JI Europu

Materijal pripremili:

Saliha Đuderija, dipl. Pravnika (Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH)

Anka Šeranić, prof. soc. (Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske)

Miroslav Mauhar, (Federalno ministarstvo rada i socijalne politike)

Nataša Stevanović, soc.radnik (Odjel za zdravstvo, Pododjel za socijalnu zaštitu Brčko distrikt BiH)

Boriša Arnaut, dipl.pravnik (Ministarsvo vanjskih poslova BiH)

Dželila Mulić, dipl.psiholog (Save the Children Norway Regionalni Ured za JI Europu)

Recenzent:

Doc.dr Lada Sadiković, Fakultet kriminalističkih nauka Sarajevo

Lektor:

Indira Osmić

Štamparija:

"SABAH PRINT"

Grafička priprema:

"SONIC STUDIO" Sarajevo

Ljubiša Bjelica

Tiraž:

150 komada

Štampanje materijala finansira Save the Children Norway Regionalni Ured za JI Europu

Materijal je autoriziran i nije dozvoljena distribucija, štampanje, prodaja i upotreba bez odobrenja autora.

Materijal je dostupan za službenu upotrebu državnim službenicima i namještenicima koji su uključeni u provođenje aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima.

Za službenu upotrebu dostupna je elektronska verzija materijala samo na zahtjev putem e-mail adrese: ureddk@bih.net.ba; a.bekic@savethechildrennorway-see.ba

SADRŽAJ:

PREGLED I ANALIZA NACIONALNOG MEHANIZMA ZA ZAŠTITU DJECE OD TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	7
I UVOD.....	7
II PREGLED PRAVNOG OKVIRA U BOSNI I HERCEGOVINI.....	8
1. Međunarodni i domaći pravni izvori.....	8
1.1. Međunarodni izvori.....	8
1.1.1 Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.....	8
1.1.2 Protokol 4. uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.....	9
1.1.3 Protokol broj 7. uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.....	9
1.1.4 Konvencija o pravima djeteta (CRC) (1989).....	9
1.1.5. Protokol o pravima djeteta, o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji.....	10
1.1.6. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o zabrani učešća djece u oružanim sukobima.....	10
1.1.7. Konvencija UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala.....	10
1.1.8. Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala.....	11
1.1.9. Haška konvencija 28 o civilnim aspektima međunarodne otmice djeteta (1980).....	11
1.1.10. Konvencije međunarodne organizacije rada (ILO), Konvencija o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika rada djece br. C182 (1999).....	12
1.1.11. Revidirana evropska socijalna povelja.....	12
1.1.12. Evropska konvencija o obeštećenju žrtava krivičnih djela nasilja (1983).....	13
1.1.13. Konvencija o zabrani diskriminacije žena (CEDAW).....	13
1.1.14. Evropska konvencija za prevenciju torture i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (1987)(CAT).....	14
1.1.15. Ostali međunarodni izvori.....	14
1.1.16. Ugovori o readmisiji.....	14
1.2. Domaći pravni izvori.....	15
1.2.1. Koordinacija na nivou BiH.....	15
1.2.2. Krivično-pravna zaštita djece.....	16
1.2.3. Zakoni o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, FBiH, RS i BD.....	17
1.2.4. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka.....	18
1.2.5. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u BiH.....	18
1.2.6. Upravna i prekršajna zaštita.....	19
1.2.7. Građansko-pravna zaštita djece.....	21
1.2.8. Socijalna zaštita djeteta.....	29
1.2.9. Prevencija i obrazovanje djece.....	30
III PREGLED INSTITUCIJA.....	32
1. Nivo Bosne i Hercegovine.....	32
1.1. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine.....	32
1.2. Savjetodavna i koordinacijska tijela vijeća ministara.....	32
1.3. Ministarstva na nivou Bosne i Hercegovine.....	33
1.4. Tužilaštvo Bosne i Hercegovine.....	36
1.5. Institucije Brčko distrikta BiH.....	36
1.6. Institucije Republike Srpske i Federacije BiH.....	36

IV	ANALIZA ZAKONODAVNOG OKVIRA I INSTITUCIONALNIH MEHANIZAMA.....	39
1.	Definicija djeteta.....	40
1.1.	Međunarodni izvori.....	40
1.2.	Nacionalno zakonodavstvo.....	40
2.	Građansko-pravna zaštita djeteta.....	42
3.	Krivično i prekršajno gonjenje počinitelaca.....	43
4.	Obrazovanje i obavezno redovno školovanje.....	43
5.	Porodična zaštita djece.....	44
6.	Institucionalna zaštita djece.....	44
	IDENTIFIKACIJA DJETETA ŽRTVE TRGOVINE.....	45
	OBLICI ISKORIŠTAVANJA DJECE.....	46
	POTENCIJALNO RIZIČNE GRUPE DJECE.....	48
	OBLICI ZAŠTITE DJECE PODVRGNUTE TRGOVINI.....	49
V	PREPORUKE.....	51
VI	BIBLIOGRAFIJA.....	52
VII	PRILOZI.....	53
	Shematski prikazi.....	54

PREDGOVOR

Fenomen trgovine ljudima je izrastao u vid organiziranog kriminala koji na globalnom nivou predstavlja jedan od najunosnijih i najprofitabilnijih kriminalnih aktivnosti. Organizirane kriminalne grupe putem krajnje okrutne i bezobzirne eksploatacije žrtava stiču finansijsku moć i društveni utjecaj, što pogubno utječe na osnovne vrijednosti društva, vladavinu prava i demokratiju, te opći ekonomski i socijalni napredak. Dodatnu opasnost ovom fenomenu daje činjenica da su žrtve trgovine ljudima izložene nezamislivom ponižavanju i kršenju njihovih osnovnih ljudskih prava, te činjenica da su žrtve često i djeca, kojima se trguje radi seksualnog iskorištavanja, dječije pornografije, prisilnog rada, prisilnog prosijačenja, ropskog služenja u domaćinstvima, te nerijetko radi uzimanja organa radi transplantacije.

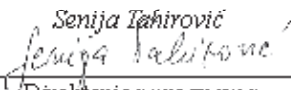
U posljednjim godinama Bosna i Hercegovina je poput većine postkonfliktnih zemalja i zemalja u tranziciji postala izložena veoma ozbiljnim razmjerama trgovine ljudima na svom području, u početku kao odredišna zemlja, a onda i kao zemlja porijekla što je pred vladu, ali i cjelokupno društvo postavilo veliki izazov u pronalaženju odgovarajućeg načina djelovanja usmjerenog na sprečavanje i suzbijanje takve pojave. U svojim akcionim planovima za borbu protiv trgovine ljudima Bosna i Hercegovina se odlučila na definiranje i provođenje sveobuhvatne strategije koja je prioritete u djelovanju identificirala u oblastima krivičnog gonjenja trgovaca, zaštite i pomoći žrtvama te prevencije.

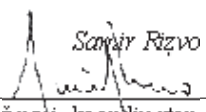
Možda je, ipak, najviše zabrinjavajuća činjenica to što se konstantno, iz godine u godinu, u našoj zemlji bilježe slučajevi trgovine djecom, bilo da su ona strani ili domaći državljani. Stoga sve vladine službe i nevladine organizacije trebaju nastojati da u prioritete svoga djelovanja uvrste beskompromisnu borbu protiv trgovine ljudima pri čemu uvijek posebna pažnja treba biti usmjeravana na posebnosti trgovine djecom i njeno iskorjenjivanje.

U cilju provođenja planiranih aktivnosti iz dijela Akcionog plana, koje se odnose na sprečavanje trgovine djecom i zaštite djece žrtava, a koje su uvijek zasnovane na principu najboljeg interesa za dijete, Državna grupa Bosne i Hercegovine za borbu protiv trgovine ljudima i Save the Children Norway su uspostavili vrlo tijesnu saradnju kroz projekat čiji je cilj bio da se istraže i utvrde zakonski i institucionalni okviri i kapaciteti za zaštitu djece žrtava trgovine. Zajednički rad je rezultirao i dokumentima „**Pregled i analiza nacionalnog mehanizma u cilju sprečavanja trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini - trgovina djecom u svrhu eksploatacije**“ i „**Pregled i analiza nadležnih institucija za zaštitu djece žrtava trgovine u Bosni i Hercegovini referalni mehanizam**“. Uvjereni smo da će oba ova dokumenta doprinijeti da profesionalci u službama poput tužilaštava, policije, socijalne i zdravstvene zaštite, ali isto tako i drugi čitaoci, unaprijede svoja znanja o trgovini djecom uopće, a posebno o zakonskim i institucionalnim sredstvima koja im stoje na raspolaganju u njihovim djelovanjima usmjerenim na borbu protiv trgovine djecom i poboljšavanja nivoa pomoći i zaštite za djecu žrtve u našem društvu.

Izrada ovih dokumenata je jedan u nizu pozitivnih primjera partnerske suradnje Save the Children Norway i Državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije u kojem su udružili svoje finansijske i stručne resurse kako bi još jednom iskazali svoju opredijeljenost zaštiti dječijih prava i borbi protiv svih vidova eksploatacije djece.

Posebnu zahvalnost na nesebičnom doprinosu uspjehu projekta iskazujemo projektom timu koji su sačinjavali Save the Children Norway, Ured državnog koordinatora, Državna grupa za borbu protiv trgovine ljudima i spoljni suradnici.

Senija Tahirović

Direktorica programa
Save the Children Norway
Regionalni ured za JI Evropu

Samir Rizvo

Državni koordinator za borbu
protiv trgovine ljudima i ilegalne
imigracije Bosne i Hercegovine

PREGLED I ANALIZA NACIONALNOG MEHANIZMA ZA ZAŠTITU DJECE OD TRGOVINE LJUDIMA U BOSNI I HERCEGOVINI

I UVOD

Zadatak svake moderne i demokratski uređene države je osigurati svojim građanima zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda. Državni odnosno nacionalni mehanizmi zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda su temeljni uvjet za osiguranje takvog okruženja koje omogućava ostvarenje i odgovarajuću zaštitu ljudskih prava svim građanima bez izuzetka, a posebno najranjivijoj grupi, djeci o čijoj zaštiti, pravima i obavezama govorimo u okviru ovog materijala.

Ustav Bosne i Hercegovine, kao najviši pravni dokument, utvrđuje i definira načela i mehanizme zaštite ljudskih prava i osnovnih sloboda u skladu sa općeprihvaćenim međunarodnim dokumentima i poveljama od kojih su neke od njih direktno navedene u Ustavu Bosne i Hercegovine. U praksi to znači da je neustavan svaki zakon ili drugi pravni akt ili praksa koja na bilo koji način zadire ili ograničava pravo svakog pojedinca u odnosu na standarde koji su utvrđeni u okviru Ustava Bosne i Hercegovine.

Fenomen trgovine ljudima, posebno ženama i djecom, kao globalni vid organiziranog kriminala i jedan od najznačajnijih oblika kršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda u posljednjih desetak godina u znatnoj mjeri je zahvatio Bosnu i Hercegovinu kao i druge zemlje regiona jugoistočne Evrope.

Analize situacija u našoj zemlji ukazuju da je Bosna i Hercegovina, osim kao zemlja krajnjeg odredišta, sve više prisutna i kao zemlja iz koje se regrutiraju žrtve trgovine ljudima među koje najčešće spadaju mlade djevojke i maloljetne osobe. Od organiziranih kriminalnih grupa one se prisiljavaju na različite oblike eksploatacije, od kojih je najprisutnija seksualna i radna eksploatacija. Prema podacima iz **Izveštaja o stanju trgovine ljudima i legalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini za 2005. godinu**, u Bosni i Hercegovini je identificirano 66 žrtava trgovine od kojih je 13 maloljetno.

U kontekstu svega navedenog, **podizanje svijesti** o problemu trgovine ljudima u BiH, posebno među mladom populacijom, predstavlja jedan od ključnih stubova borbe protiv ovog vida organiziranog kriminala, kao i unapređenje nacionalnog državnog mehanizma zaštite djece od trgovine ljudima.

Trgovina ljudima (trafficking) predstavlja povredu osnovnih ljudskih prava, a koja uključuje **prinudnu seksualnu eksploataciju, radnu eksploataciju u uvjetima srodnim ropstvu, (eksploataciju u prosjačenju i maloljetničkoj delinkvenciji i robovanju u domaćinstvu), ugrožavanje prava na život, slobodu i ljudsko dostojanstvo, slobodu kretanja, spolnu diskriminaciju, mučenje i druge vidove iskorištavanja i zloupotrebe.**

II PREGLED PRAVNOG OKVIRA U BOSNI I HERCEGOVINI

Kako bi se predstavio nacionalni, odnosno **državni mehanizam zaštite djece od trgovine ljudima** u Bosni i Hercegovini, potrebno je predstaviti relevantan pravni okvir (u daljnjem tekstu: **međunarodni i domaći pravni izvori**), zatim strukturu i nadležnosti institucija koje su uključene u aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima (u daljnjem tekstu: **institucionalne mehanizme**).

1. Međunarodni i domaći pravni izvori

1.1. Međunarodni izvori

Prije predstavljanja relevantnih međunarodnih izvora važno je naglasiti da se zemlje potpisnice u pogledu obaveza koje su utvrđene u okviru međunarodnih **konvencija, protokola, ugovora** obavezuju da:

osiguraju administrativne i druge mjere u cilju implementacije ratificiranih konvencija protokola i ugovora;

svoje nacionalno zakonodavstvo usklade sa svim prihvaćenim međunarodnim standardima u svim oblastima koje tretiraju ratificirane konvencije, protokoli i ugovori;

preduzmu sve druge odgovarajuće mjere za implementaciju ratificiranih konvencija, protokola i ugovora.

Konvencije, protokoli i međunarodni ugovori predstavljaju univerzalni mehanizam za ujednačavanje pravne prakse, zemalja članica VE, EZ i OUN-a zbog čega i u oblasti zaštite djece od trgovine ljudima predstavljaju nezamjenjiv pravni izvor.

Bosna i Hercegovina je na dva načina u svoj pravni sistem uključila međunarodne pravne izvore. Neke od konvencija kao što je Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (utvrđeno je Ustavom BiH) imaju prednost u primjeni nad domaćim zakonima, a neke su navedene/nabrojane u Ustavu Bosne i Hercegovine i imaju snagu ustavnih odredbi (isto rješenje predviđa Ustav Federacije BiH), Ustav RS eksplicitno naglašava obaveznost primjene određenih članova Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.

Ostale konvencije koje nisu navedene/nabrojane u Ustavu Bosne i Hercegovine i entiteta primjenjuju se po osnovu akta o ratifikaciji koji je donijela Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine.

Kako bi se predstavila važnost međunarodnih izvora u okvirima Bosne i Hercegovine, u ovom dijelu navodimo najvažnije izvore relevantne za zaštitu djece od trgovine ljudima:

1.1.1 Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda¹

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda je i prije njenog potpisivanja i ratifikacije postala sastavni dio Ustava BiH, a Bosna i Hercegovina ju je potpisala i ratificirala u junu 2002. godine kada je postala zvanična članica Vijeća Evrope.

¹ Sastavni dio Ustava BiH i direktno se primjenjuje u BiH od dana potpisivanja i stupanja na snagu Ustava BiH (1995), ratificiran prilikom prijema BiH u Vijeće Evrope juna 2002. godine.

Ovom konvencijom Bosna i Hercegovina se obavezuje da osigura:

- članom 3. zabranu mučenja;
- članom 4. zabranu ropstva i prisilnog rada;
- članom 5. pravo na slobodu i sigurnost;
- članom 14. zabranu svakog vida diskriminacije.

Bosna i Hercegovina je, također, ratificirala i pripadajuće protokole uz ovu konvenciju, od kojih navodimo protokole relevantne za sprečavanje trgovine ljudima i to:

1.1.2 Protokol 4. uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji zemlju potpisnicu obavezuje na:

- član 1. zabranu dužničkog zatvora;
- član 2. osiguranje slobode kretanja;
- član 4. zabranu kolektivnog protjerivanja stranaca;

1.1.3 Protokol broj 7. uz Evropsku konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koji zemlju potpisnicu obavezuje na:

- član 1. dvostepenost u postupku protjerivanja stranaca;
- član 2. pravo na žalbu u krivičnim predmetima;
- član 3. naknadu štete zbog pogrešne presude;
- član 4. pravo da ne bude dva puta suđen ili kažnjen u istoj stvari;

1.1.4 Konvencija o pravima djeteta (CRC) (1989)²

U okviru navedenih međunarodnih izvora polazimo od direktne obaveze koja je za zemlje članice definirana u članu 19. Konvencijom o pravima djeteta, a koja se odnosi na obavezu zemlje potpisnice da preduzme odgovarajuće zakonske, administrativne, socijalne, obrazovne mjere za zaštitu djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povređivanja ili zlostavljanja, zapostavljanja ili nemarnog postupanja, maltretiranja ili eksploatacije uključujući i seksualno zlostavljanje, dok je pod brigom roditelja zakonskih zastupnika ili bilo koje druge osobe koja brine o djetetu.

Takve zaštitne mjere treba da u odgovarajućoj mjeri uključuju i djelotvorne postupke na uspostavljanju društvenih programa da bi se pružila potrebna podrška djetetu i onima koji se brinu o djetetu, kao i drugih oblika sprečavanja i identifikacije, prijavljivanja, preporučivanja, istraživanja, liječenja i praćenja slučajeva zlostavljanja djece opisanih ranije i, kada je to potrebno, sudsko uključivanje.

Ako se posmatra Konvencija u cjelini, potrebno je obratiti pažnju na standarde koji se utvrđuju u okviru sljedećih članova: 32. (*Ekonomsko iskorištavanje*), 33. (*Zabrana upotrebe droge i alkohola*), 34. (*Zabrana spolnog iskorištavanja i dječije pornografije*), 35. (*Onemogućavanje otmice, prodaje i trgovine djecom*), 36. (*Zabrana bilo kojeg izrabljivanja djeteta*), 37. (*Zabrana mučenja ili bilo kojeg oblika ponižavanja, pravično postupanje prilikom zakonitog zatvaranja djeteta, osiguravanje prava na pravnu pomoć*), 38. (*Zabrana učešća djece u oružanim sukobima i pružanje zaštite djeci u ratu*), 39. (*Osiguravanje prava na oporavak i*

² BiH je postala stranka ove Konvencije 6. marta 1992. godine. U BiH važi na osnovu Zakona o ratifikaciji Konvencije UN-a o pravima djeteta, «Službeni list R BiH», br. 2/92 i 13/94)

resocijalizaciju djece koja su bila izložena nasilju) i 40. (Pravično postupanje s djecom počinocima krivičnih djela i uređivanje odgovarajućih uvjeta za izvršenje kazne i poštivanje svih drugih standarda u oblasti ljudskih prava) koji u pogledu spomenutih standarda zaštite djece predstavljaju osnov za usklađivanje nacionalnih zakonodavstava i prakse.

1.1.5. Protokol o pravima djeteta, o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji³

Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječijoj prostituciji i pornografiji (2000), sadrži nove standarde koji imaju za cilj postizanje ciljeva koji su utvrđeni u CRC u okviru čl. 1., 11., 21., 32., 33., 34., 35. i 36. i utvrđuje proširene mjere koje države ugovornice treba da preduzmu kako bi se garantovala zaštita djece od prodaje, dječije prostitucije i dječije pornografije. Direktno je naglašena obaveza donošenja mjera za sprečavanje ekonomskog iskorištavanja djece, od obavljanja posla koji bi mogao biti opasan i koji bi ometao školovanje djece ili bio štetan za njihovo zdravlje, fizički, mentalni, duhovni, moralni ili društveni razvoj.

Naglašava se obaveza država ugovornica da se u okviru novih mjera posebno razmatra problem osjetljivih grupa, uključujući djevojčice koje su po svim pokazateljima izložene većem riziku seksualnog iskorištavanja. Posebnu pažnju zemlje ugovornice su dužne obratiti na dječiji seks turizam i korištenje modernih tehnologija za širenje pornografije i dječije prostitucije (interneta i druge tehnologije), kao i definiranje mjera za zabranu i suzbijanje najtežih oblika dječijeg rada.

1.1.6. Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta o zabrani učešća djece u oružanim sukobima⁴

Ovaj Protokol ima posebnu namjenu koja se odnosi na sprečavanje posljedica koje izazivaju oružani sukobi na djecu i sprečavanje dugoročnih posljedica koje takvi sukobi mogu imati i kasnije na djecu.

Zemlje ugovornice su obavezne osigurati da se djeca mlađa od 15 godina ne regrutiraju i mobiliziraju u ratu ili da se djeca koriste kao aktivni učesnici u neprijateljstvima u oružanim sukobima (djeca su osobe do 18 godina starosti). Zabrana se odnosi na prisilan rad u vojne svrhe, obavezu država potpisnica na rehabilitaciju djece žrtava rata i širenja svijesti o zabrani regrutiranja djece od oružanih grupa koje nisu oružane snage države, utvrđivanje odgovornosti za one koji ih regrutiraju.

1.1.7. Konvencija UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala⁵

Ovu Konvenciju je Bosna i Hercegovina ratificirala u martu 2002. godine. Svrha ove Konvencije je da unaprijedi saradnju, spriječi i efikasno se bori protiv transnacionalnog organiziranog kriminala, posebno onog koji se odnosi na trgovinu ljudima, a posebno djecom.

³ Važi na osnovu Odluke o ratifikaciji Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta koji se odnosi na prodaju djece, dječiju prostituciju i dječiju pornografiju («Službeni glasnik BiH» - Međunarodni ugovori, br. 5/02)

⁴ Važi na osnovu Odluke o ratifikaciji Fakultativnog protokola uz Konvenciju o pravima djeteta o zabrani učešća djece u oružanim sukobima («Službeni glasnik BiH» - Međunarodni ugovori, br. 5/02)

⁵ Važi na osnovu Odluke o ratifikaciji Konvencije UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala («Službeni glasnik BiH» - Međunarodni ugovori, br. 3/02)

Ovom Konvencijom su definirani sljedeći termini - definicije: organizirani kriminal, teško krivično djelo, definicija ustrojene grupe, imovina, prihod od kriminala, zaleđivanje ili zapljena, konfiskacija, predikativni prekršaj, kontrolirana isporuka, regionalne organizacije za ekonomske integracije.

1.1.8. Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala⁶

- Ovaj Protokol definira termin »**TRGOVINA LJUDIMA**»
- Zahtijeva da države potpisnice ustanove krivično djelo trgovine ljudima;
- Ovo djelo treba da uključuje: pokušaj, učestvovanje (pomaganje, saučestvovanje), organiziranje grupe, usmjeravanje drugih osoba;
- Država potpisnica treba da razmatra mogućnosti:
 - omogućavanja zaštite žrtava trgovine ljudima;
 - zaštitu privatnosti i identiteta žrtve kroz povjerljivost postupka;
 - pružanje informacije žrtvama o relevantnom postupku sudskom ili upravnom;
 - osiguranje pomoći pri odbrani i razmatranju njihovih prava;
- Odgovarajući smještaj, fizički, psihički i društveni oporavak;
- Savjetovanje i informiranje na jeziku žrtve;
- Osiguranje medicinske, psihološke i materijalne pomoći;
- Zaposlenje, mogućnost za obrazovanje i obuku;
- Budući status žrtava trgovine, stalni ili privremeni ostanak;
- Pružanje pomoći kod organiziranja repatrijacije bez nepotrebnog odlaganja;
- Poželjno je da povratak bude dobrovoljan uz dužno poštivanje sigurnosti žrtve;
- Obavezno provjeravanje državljanstva i boravka u zemlji porijekla ili stalnog boravišta koje su obavezne u slučaju neimanja ili isteka dati odgovarajući dokument za ulazak.

Država potpisnica je, osim navedenog, obavezna da provodi i ostale mjere sprečavanja, da učestvuje u razmjerni informacija i obukama o problemu trgovine ljudima, provodi mjere na pojačavanju zakonskih odredbi ili drugih mjera i metoda za sprečavanje trgovine ljudima i zaštitu žrtava i zatim:

- Uvođenju strožijih mjera granične kontrole;
- Pojačavanju sigurnosti i kontrole dokumenata;
- Legitimnosti i bržoj provjeri važnosti dokumenata.

1.1.9. Haška konvencija 28 o civilnim aspektima međunarodne otmice djeteta (1980)⁷

Važnu grupu međunarodnih ugovora čine Haške konvencije. Haškom konvencijom 28 zemlje ugovornice su obavezne da osiguraju što hitniji povratak nezakonito odvedene ili zadržane djece u nekoj državi ugovornici i da osiguraju pravo na staranje i viđanje s djetetom po zakonu jedne od država ugovornica.

⁶ Važi na osnovu Odluke o ratifikaciji Protokola za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje Konvencija UN-a protiv transnacionalnog organiziranog kriminala («Službeni glasnik BiH» - Međunarodni ugovori, br. 3/02)

⁷ Važi na osnovu Zakona o ratifikaciji Konvencije o civilnim aspektima međunarodne otmice djece. («Službeni list R BiH» br. 2/92 i 13/94)

1.1.10. Konvencije međunarodne organizacije rada (ILO), Konvencija o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika rada djece Br. C182 (1999);⁸

Konvencija obavezuje svaku državu koja ju je ratificirala da preduzme »trenutne i efektivne mjere u cilju zabrane i iskorjenjavanja rada djece«. Pojam »dijete« odnosi se na sve osobe mlađe od 18 godina. U najteže forme rada djece spada: »robovanje, prakse slične robovanju, kao, naprimjer, prodaja ili trgovina djecom, služenje u cilju otplaćivanja duga, prisilni rad, uključujući prisilnu mobilizaciju djece u cilju angažiranja istih u oružanim sukobima«.

Prvi put je u jednoj internacionalnoj konvenciji određena starosna granica za djecu-vojnike od 18 godina. To je ujedno i prvi put da se djelatnost djece-vojnika pravno priznaje kao jedna vrsta rada. Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR) sadrže najvažnije standarde koji uključuju i postavljaju osnovni evropski standard po osnovu rada i u vezi s radom. U Bosni i Hercegovini je na snazi više od 68 konvencija MOR-a. U okviru ovog izvještaja navodimo nekoliko najvažnijih:

- Konvencija broj 90 o noćnom radu djece u industriji iz 1948. (revidirana);
- Konvencija broj 102 o minimalnoj normi socijalnog osiguranja;
- Konvencija broj 103 o zaštiti materinstva iz 1952. (revidirana 183 iz 2000.);
- Konvencija broj 111 o diskriminaciji u pogledu zanimanja i zaposlenja iz 1958.;
- Konvencija broj 138 o minimalnim godinama za zapošljavanje iz 1973.;
- Konvencija broj 156 o radnicima s porodičnim obavezama iz 1981.

1.1.11. Revidirana evropska socijalna povelja⁹

Evropska revidirana socijalna povelja koju je BiH potpisala u maju 2004. godine, a koja je u postupku ratifikacije, predstavlja jednu od najvažnijih evropskih konvencija koje se odnose na oblast socijalnih prava.

Revidirana evropska socijalna povelja, kao i Evropska konvencija o ljudskim pravima, izrađena je pod pokroviteljstvom Vijeća Evrope.

Ove dvije konvencije praktički uspostavljaju regionalni evropski sistem za zaštitu ekonomskih i socijalnih prava i dopunjuju konvencije koje daju garancije samo za građanska i politička prava.

Povelja proklamira listu od 19 kategorija "prava i načela", a mi ćemo navesti samo one koje je BiH ratificirala, a odnose se na prava djece:

- član 7. Pravo djece i omladine na zaštitu;
- član 8. Pravo zaposlenica na zaštitu majčinstva;
- član 11. Pravo na zdravstvenu zaštitu;
- član 13. Pravo na socijalnu i medicinsku pomoć;
- član 16. Pravo porodice na socijalnu, pravnu i ekonomsku zaštitu.

Trenutno se u Bosni i Hercegovini priprema ratifikacija ove Konvencije. U okviru ovog postupka Bosna i Hercegovina će odlučiti na koje članove ove Konvencije će staviti rezervu s obzirom da je veoma mali broj zemalja koje odluče da je primjenjuju u cjelini.

⁸ Objavljena u «Službenom glasniku BiH»- Međunarodni ugovori, br. 3/01)

⁹ BiH je potpisala u maju 2004. godine, na ovu Konvenciju BiH će staviti rezerve za neke od članova tokom postupka ratifikacije

1.1.12. Evropska konvencija o obeštećenju žrtava krivičnih djela nasilja (1983 g.)¹⁰

U vezi sa implementacijom ove Konvencije potrebno je uzeti u obzir i određene preporuke koje šire obrazlažu standard zaštite i traže da države potpisnice u vezi s tim preduzmu odgovarajuće mjere zaštite žrtava nasilja u krivičnim stvarima kao što su:

- Preporuka o poziciji žrtve u okviru krivičnog prava i postupaka (1985. g.);
- Preporuka o pomoći žrtvama i prevenciji viktimizacije (1987. g.);

Ovom Konvencijom se uspostavljaju minimalni standardi koji se odnose na obeštećenje žrtava krivičnih djela nasilja, pristup odgovarajućim informacijama, socijalnu, zdravstvenu i pravnu pomoć.

Osnovna načela koja utvrđuje ova Konvencija obavezuju države da:

- svoje zakone usklade i žrtvama osiguraju odštetu za ona djela ili propuste države koji predstavljaju kršenje međunarodnih ljudskih prava i normi humanitarnog prava;
- ako se to kršenje ne može pripisati državi, odštetu žrtvama treba osigurati strana koja je za nju odgovorna;
- a ako strana koja je odgovorna za kršenje ne može ili nije voljna da obešteti žrtvu, država treba pokušati da žrtvi ili njegovoj ili njenoj porodici osigura odštetu;
- države su pozvane, također, da osnuju *nacionalne fondove za odštetu žrtvama* i da traže druge izvore finansiranja kada je potrebno dopuniti navedeno.

Zaključak: Žrtvama moramo omogućiti vođenje i učešće u pravičnim sudskim postupcima (kažnjavanje svih počinilaca zločina/nasilja nad njima), pravo na pravično obeštećenje što nikako ne bi trebalo utjecati na osnovnu socijalnu zaštitu i stvaranje mogućnosti za resocijalizaciju žrtava.

1.1.13. Konvencija o zabrani diskriminacije žena (CEDAW)¹¹

Konvencija o zabrani diskriminacije žena (CEDAW) direktno zabranjuje bilo koji vid diskriminacije žena i isključivanje i ograničavanje prava žena u odnosu na drugi spol.

Značaj ove Konvencije je višestruk zbog činjenice da se država ugovornica obavezala da će provoditi takvu politiku i planove koji će omogućavati jednak tretman spolova i osigurati jednake šanse i za žene i muškarce u svim oblastima života.

U okviru Konvencije posebni član 5. predviđa obavezu provođenja mjera koje imaju za cilj afirmaciju porodičnog odgoja djece i uključivanje ravnopravne uloge spolova koje moraju biti podređene najboljim interesima djeteta. Član 10. Konvencije odnosi se na odgoj i obrazovanje i bavljenje sportom koje mora biti dostupno i ženama i muškarcima pod jednakim uvjetima, preduzimanje mjera za ranije napuštanje škole ženske djece, a posebno treba spomenuti i član 12. koji se odnosi na zaštitu žene i djeteta za vrijeme trudnoće.

U cjelini, ova Konvencija posebno naglašava obavezu države na ravnopravan tretman žena kada su u pitanju njihove specifične potrebe koje su u vezi sa spolom. Konvencija zemlju potpisnicu obavezuje na definiranje pozitivne politike diskriminacije koja se može i treba primjenjivati po pitanju potreba žena-djevojčica žrtava trgovine ljudima.

U skladu s navedenim posebno je važno kreiranje pravnih normi koje sadrže odgovarajući GENDER pristup u rješavanju i ostvarivanju prava djevojčica kao žrtava trgovine.

¹⁰ Stupila na snagu 14. 04. 2005. godine

¹¹ Prihvaćena sukcesijom 1993. godine

1.1.14. Evropska konvencija za prevenciju torture i nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (1987)(CAT)

U okviru ove Konvencije posebno se zemlje potpisnice podsjećaju na obaveze utvrđene članom 3. Konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, “*Niko ne smije biti izložen mučenju i nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju*”

Osobe koje tvrde da su žrtve kršenja navedenog člana 3. mogu koristiti mehanizme predviđene Konvencijom (CAT).

U okviru ove Konvencije posebno su utvrđeni standardi zaštite djece koji se odnose na djecu mlađe i starije maloljetnike koji su upućeni na izdržavanje kazne maloljetničkog zatvora.

1.1.15. Ostali međunarodni izvori

U okviru evropskog pravnog okvira i međunarodnog UN okvira postoji još mnogo međunarodnih dokumenata koji su od važnosti za zaštitu djece. Ovdje navodimo listu međunarodnih dokumenata u kojima se indirektno spominju prava djece, a koje je Bosna i Hercegovina prihvatila:

- *Međunarodne konvencije o zaštiti prava svih radnika migranata kao i članova njihovih porodica (ICPRMW)¹²*
- *Konvencije o pravnom položaju osoba bez državljanstva (28.09.1954. god.)*
- *Međunarodna konvencija protiv mučenja i drugih vrsta okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja;¹³*
- *Deklaracija UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe moći¹⁴*
- *Konvencija o rasnoj diskriminaciji (prihvaćena sukcesijom 1993. godine)*
- *Standardna pravila za izjednačavanje, zaštitu i poboljšanje položaja osoba s posebnim potrebama UN-a (usvojena od Vijeća ministara 30.09.2003. godine);*
- *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*
- *Standardna minimalna pravila UN za uređenje maloljetničkog pravosuđa (Pekinška pravila,1985.)*
- *Pravila UN za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (1990.)*
- *Smjernice UN za prevenciju maloljetničke delinkvencije (Rijadske smjernice, 1990.)*
- *Standardna minimalna pravila UN za mjere alternativne institucionalnom tretmanu (Tokijska pravila,1990.).*

1.1.16. Ugovori o readmisiji

Readmisija je proces prihvatanja sopstvenih državljana koji ne ispunjavaju uvjete za ulazak ili boravak na teritoriji neke druge države, a koje ta država vraća u matičnu zemlju. Da bi se sprečavale ilegalne migracije, readmisija podrazumijeva i vraćanje, odnosno prihvatanje, državljana trećih zemalja ili osoba bez državljanstva. Bosna i Hercegovina je do sada sklopila

¹² Stupila na snagu u BiH, ratifikacija 1996.god

¹³ Stupila na snagu u BiH, sukcesija 1992.god.

¹⁴ Deklaracija UN-a o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe moći, usvojena od UN-a 29. novembra 1985.godine, (u daljnjem tekstu Deklaracija UN-a)

sporazume o readmisiji s Hrvatskom, Njemačkom, Italijom, Švicarskom, Švedskom, Mađarskom, Danskom i Norveškom.

Bosna i Hercegovina ima dogovorene ugovore sa sljedećim zemljama: Rumunijom, Bugarskom, Austrijom, Grčkom, Srbijom i Crnom Gorom, Slovenijom, Holandijom, Belgijom i Luksemburgom. Sklapanje sporazuma o readmisiji i njihova primjena predstavljaju veliki korak u cilju liberalizacije viznih režima s državama članicama Evropske unije i susjednim zemljama. Također, značajna su poluga u sprečavanju ilegalnih migracija, a samim tim približavanja naše zemlje Evropskoj uniji. Na kraju postavlja se opravdano pitanje da li je u okviru ovih ugovora posebno istaknuta zaštita djece, odnosno da li su u vezi sa ovom zaštitom države ugovornice usaglasile posebne mjere zaštite.

1.2. Domaći pravni izvori

Ustav BiH i ustavi entiteta (Federacije BiH i Republike Srpske) uključuju obavezu primjene međunarodnih standarda u skladu s konvencijama koje je ratificirala Bosna i Hercegovina. Svi zakoni koji se donose u Bosni i Hercegovini obavezno moraju uključivati standarde koje utvrđuju gore već navedene konvencije i protokoli.

1.2.1. Koordinacija na nivou BiH

Odluke o procedurama i načinu koordinacije aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini i uspostavljanju funkcije državnog koordinatora za Bosnu i Hercegovinu¹⁵

Ovom Odlukom uspostavljena je funkcija Državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne imigracije, uspostavljen način koordinacije između nadležnih ministarstava i institucija na nivou Bosne i Hercegovine. Osnovna funkcija Državnog koordinatora je koordinacija ukupnih aktivnosti, prikupljanje informacija o problemu trgovine ljudima i ilegalne imigracije u Bosni i Hercegovini, informiranje Vijeća ministara Bosne i Hercegovine o ovim problemima, priprema odgovarajućih preporuka, međunarodna, regionalna saradnja s nadležnim institucijama i nevladinim organizacijama uključenim u ove aktivnosti, priprema i revizija Državnog akcionog plana, edukacija i promocija aktivnosti nadležnih ministarstava i institucija koje se odnose na poduzete aktivnosti na suzbijanju trgovine ljudima i ilegalne imigracije.

Državna koordinacija uključuje koordinate imenovane u ime Ministarstva sigurnosti (2), Ministarstva za ljudska prava (1), Ministarstva pravde (1), Ministarstva vanjskih poslova (1) i Tužilaštva Bosne i Hercegovine (1), **ukupno sedam članova** uključujući državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne imigracije kojeg imenuje Vijeće ministara BiH.

Odluka o formiranju Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije¹⁶

Ovom odlukom formira se Udarne grupa za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije koja djeluje na području Bosne i Hercegovine protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije u skladu sa zakonima Bosne i Hercegovine, entiteta i Brčko

¹⁵ Objavljena u "Službeniom glasniku BiH", broj 24/03

¹⁶ Odluka o formiranju Udarne grupe za borbu protiv trgovine ljudima i organizirane ilegalne imigracije («Službeni glasnik BiH», broj 3/04)

Distrikta BiH. Udarne grupa formira se s ciljem uspostavljanja i unapređenja koordinacije rada na operativnom nivou između državnih i entitetskih organa, kao i organa Brčko Distrikta BiH. U sastav ove grupe uključeni su predstavnici tužilaštava, DGS-a, SIPA-e, Ministarstva unutrašnjih poslova, policije Brčko Distrikta BiH, Interpola, finansijske policije, porezne uprave kao i drugih državnih i entitetskih organa. Udarne grupa radi pod direktnom nadležnošću državnog tužioca koji je zvanični rukovodilac Udarne grupe.

1.2.2. Krivično-pravna zaštita djece

Najznačajniji okvir zaštite djece od trgovine ljudima utvrđen je u okviru četiri krivična zakona u Bosni i Hercegovini.

Krivični zakon BiH, Krivični zakon FBiH, Krivični zakon RS i Krivični zakon BD.¹⁷

U okviru postojećih krivičnih zakona, razlikujemo više krivičnih djela, koja se mogu vezati za trgovinu ljudima, odnosno trgovinu djecom. U većini slučajeva ova krivična djela su povezana i isprepletena tako da je teško u okviru izvršenih djela dokazivati samo jedno djelo, u pravilu u sticaju je veoma često izvršeno više krivičnih djela.

S ciljem predstavljanja sadržaja zakona prezentiramo više oblika krivičnih djela u krivičnim zakonima koji se primjenjuju u Bosni i Hercegovini.

Zbog toga navodimo krivična djela prema obliku nasilja razvrstana u nekoliko prepoznatljivih kategorija, a zatim prema mjestu vršenja i na kraju prema specifičnosti izvršenog krivičnog djela prema djetetu žrtvi.

U okviru postojećih krivičnih zakona generalno razlikujemo:

- Fizičko nasilje (nanošenje lakših ili težih fizičkih povreda),
- Seksualno nasilje - nasilje protiv spolnog integriteta (silovanje, spolni odnošaj s djetetom, prinuda na spolni odnos; spolno nasilje nad djetetom; spolni odnos zloupotrebom položaja; rodoskrvljenje) i
- Psihičko/emocionalno nasilje (različiti oblici psihičkog uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja, zlostavljanja, zapuštanja i zanemarivanja)

Bludne radnje (spadaju u oblik seksualnog nasilja, ali mogu imati vezu i s trgovinom ljudima)

- Zadovoljenje spolnih strasti pred drugim;
- Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom;
- Iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografiju;
- Proizvodnja i prikazivanje dječije pornografije.

¹⁷ Krivični zakon Bosne i Hercegovine («Službeni glasnik BiH», broj 37/03)
Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (Službene novine FBiH), broj 35/03)
Krivični zakon Republike Srpske («Službeni glasnik RS», broj 49/03)
Krivični zakon Brčko Distrikta BiH («Službeni glasnik BD», broj 10/03)

Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici je poseban oblik nasilja koji može uključivati sve već navedene oblike nasilja, ali je najčešće u obliku zanemarivanja u što spadaju:

- Kršenje porodičnih obaveza;
- Zapuštanje ili zlostavljanje djeteta ili maloljetnika;
- Nasilje u porodici;
- Izbjegavanje izdržavanja.

Ostali specifičniji oblici nasilja nad djecom:

- Sprečavanje i izbjegavanje mjera za zaštitu maloljetnika.
- Omogućavanje sklapanja nedozvoljenog braka;
- Vanbračna zajednica s mlađim maloljetnikom;
- Oduzimanje djeteta ili maloljetnika;
- Promjena porodičnog stanja.

Trgovina ljudima prema krivičnim zakonima u BiH:

- Zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu;
- Trgovina ljudima;
- Međunarodno vrbovanje radi prostitucije;
- Nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata;
- Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije (postoji samo u entitetskim krivičnim zakonima i Zakonu BD)

1.2.3. Zakoni o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, FBiH, RS i BD¹⁸

Posebnu novinu utvrđenu ovim zakonima predstavlja mogućnost korištenja „**posebnih istražnih radnji**“ koje se predviđaju samo za djela za koja se može izreći kazna zatvora tri (3) godine ili teža kazna.

Veoma je značajna mogućnost upotrebe posebnih istražnih radnji jer je predviđena kazna zatvora u trajanju od tri godine i minimalno propisana kazna kada su u pitanju krivična djela trgovine ljudima, učinjena prema djeci. Policajcima i tužilaštvu omogućava se korištenje tajnih istražitelja, praćenje ili snimanje i dr. istražne radnje kako bi se olakšano dokazalo izvršenje ovih krivičnih djela.

U skladu sa Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, entiteta, i Brčko Distrikta BiH, tužilaštva mogu preduzimati posebne istražne radnje za djela trgovine ljudima jer je zapriječena kazna 3 i više godina.

Za krivična djela koja se odnose na navođenja na prostituciju u svrhu trgovine ljudima, iskorištavanje djece i maloljetnih osoba za pornografije, proizvodnju i prikazivanje dječije pornografije, s obzirom na visinu zapriječene kazne, ne mogu se provoditi posebne istražne radnje.

Razlika postupanja postoji na prostoru RS i Federacije BiH.

U Federaciji BiH i Brčko Distriktu BiH zapriječena je kazna 3 i više godina, a u RS zapriječena kazna je niža od 3 godine (od 1 do 12 godina).

¹⁸ Zakon o krivičnom postupku ("Službeni glasnik BiH" broj 3/03)
Zakon o krivičnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine («Službene novine FBiH», broj 35/03)
Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske («Službeni glasnik RS», broj 49/03)
Zakon o krivičnom postupku Brčko Distrikta BiH («Službeni glasnik BD», broj 10/03)

1.2.4. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka¹⁹

Ovim Zakonom uređuju se mjere koje osiguravaju zaštitu svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u krivičnim postupcima koje vodi Sud Bosne i Hercegovine ili glavni tužitelj Bosne i Hercegovine.

Zakon daje definiciju svjedoka pod prijetnjom, ugroženog svjedoka, zaštićenog svjedoka. Sud odlučuje o zaštiti svjedoka.

Mjere zaštite svjedoka:

- osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći;
- promjena redoslijeda saslušanja;
- kontrola načina ispitivanja svjedoka od sudije ili predsjednika vijeća postavljanjem pitanja direktno u ime stranaka i branioca;
- svjedočenje putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka;
- udaljavanje optuženog;
- izuzeci od direktnog izvođenja dokaza;
- ograničenja prava na pregled spisa i dokumentacije optuženom i njegovom braniocu;
- dodatne mjere za osiguravanje anonimnosti svjedoka, privremena ili trajna anonimnost...

Entiteti i Brčko Distrikt BiH imaju iste zakone usklađene s državnim.²⁰

Zakoni o zaštiti svjedoka omogućavaju posebnu zaštitu djece s obzirom da je član 3.stav 3. zakona BiH kao i član 3. entitetskih zakona utvrdio da se maloljetna osoba, djete smatra ugroženim svjedokom čime je omogućen odgovarajući tretman maloljetnih osoba i u kontekstu trgovine ljudima. Žrtve trgovine ljudima mogu biti uključene u program zaštite svjedoka što u pravilu zavisi, kao i u drugim slučajevima, od odluke suda i obrazloženja tužitelja.

1.2.5. Zakon o izvršenju krivičnih sankcija u BiH

Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija u BiH posebno se uređuje pitanje izvršenja krivičnih sankcija na djeci.

Prema maloljetnim počiniocima krivičnih djela kao zakonske mjere primjenjuju se odgojne preporuke, odgojne mjere i kazne prema KZ BiH.

Svrha odgojnih preporuka je:

- a) da se ne pokreće krivični postupak prema maloljetnom učinioocu krivičnog djela;
- b) i da se primjenom odgojnih preporuka utječe na maloljetnika da ubuduće ne učini krivična djela.

Vrste odgojnih preporuka

- lično izvinjenje oštećenom;
- naknada štete oštećenom;
- redovno pohađanje škole;
- rad u korist humanitarnih organizacija;
- prihvatanje odgovarajućeg zaposlenja;

¹⁹ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka ("Službeni glasnik BiH" broj 3/03)

²⁰ Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (« Službene novine F BiH» broj 36/03), Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku RS (Službeni glasnik RS», broj 48/03), Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka (Službeni glasnik BD BiH», broj 3/03)

- smještaj u drugu porodicu, dom ili ustanovu;
- liječenje u odgovarajućoj zdravstvenoj ustanovi;
- posjećivanje odgojnih, obrazovnih, psiholoških i drugih savjetovališta.

Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora

Svrha odgojnih mjera i kazne maloljetničkog zatvora je da se pružanjem zaštite i pomoći maloljetnim učiniocima krivičnih djela, nadzorom nad njima, njihovim stručnim osposobljavanjem i razvijanjem njihove lične odgovornosti osigura njihov odgoj, preodgoj i pravilan razvoj. Uz to, svrha kazne maloljetničkog zatvora je poseban utjecaj na maloljetnog učinioca da ubuduće ne učini krivična djela, kao i na druge maloljetnike da ne učine krivična djela.

Vrste odgojnih mjera

- a) disciplinske mjere;
 - b) mjere pojačanog nadzora;
 - c) zavodske mjere.
- (2) Disciplinske mjere izriču se maloljetnom učiniocu krivičnog djela kojem nije potrebno izreći trajnije mjere odgoja i preodgoja, naročito ako je učinio krivično djelo iz nepromišljenosti ili lakomislenosti.
 - (3) Mjere pojačanog nadzora izriču se maloljetnom učiniocu krivičnog djela kojem treba izreći trajnije mjere odgoja, preodgoja ili liječenja uz odgovarajući nadzor, a nije potrebno njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine.
 - (4) Zavodske mjere izriču se maloljetnom učiniocu krivičnog djela kojem treba izreći trajnije mjere odgoja, preodgoja ili liječenja uz njegovo potpuno odvajanje iz dotadašnje sredine. Zavodske mjere ne mogu trajati duže od pet godina.

Kažnjavanje starijih maloljetnika

Kazniti se može samo krivično odgovoran stariji maloljetnik koji je učinio krivično djelo s propisanom kaznom zatvora težom od pet godina, a zbog teških posljedica djela i visokog stepena krivične odgovornosti ne bi bilo opravdano izreći odgojnu mjeru.

Kazna maloljetničkog zatvora

- (1) Kazna maloljetničkog zatvora ne može biti kraća od jedne ni duža od deset godina, a izriče se na pune godine ili na pola godine.
- (2) Pri odmjeravanju kazne starijem maloljetniku za krivično djelo sud ne može izreći kaznu maloljetničkog zatvora u trajanju dužem od kazne zatvora propisane za to krivično djelo, ali sud nije vezan za najmanju propisanu mjeru te kazne.

1.2.6. Upravna i prekršajna zaštita

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Federacije BiH²¹

Republika Srpska i Federacija BiH su donijele Zakon o zaštiti od nasilja u porodici kojim se uređuje: zaštita od nasilja u porodici; pojam nasilja u porodici; osobe koje se smatraju članovima porodice u smislu ovog Zakona; način zaštite članova porodice; te vrsta i svrha prekršajnih sankcija za počinioce nasilnih radnji.

²¹ "Službeni glasnik RS, broj 118/05"; "Službene novine FBiH", broj 22/05

Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici utvrđen je postupak za pritužbe u vezi s nasiljem nad djecom koje se javlja u porodici. Prema navedenom zakonu, članovi porodice, zdravstveni i socijalni radnici, nastavnici, odgajatelji, medicinske, obrazovne i druge ustanove i organi, kao i nevladine organizacije, koji u obavljanju svoje dužnosti saznaju za počinjeno nasilje u porodici, dužni su odmah po saznanju prijaviti počinjeno nasilje u porodici nadležnoj policijskoj upravi. Osoba koja ne izvrši obavezu prijavljivanja nasilja u porodici čini prekršaj.

Zakoni o inspekciji²²

RS, Federacija BiH i BD inspekcijski nadzor uređuju Zakonom o inspekcijama. Ovim zakonima uređuje se vršenje inspekcijskog nadzora entitetima i BD radi osiguranja izvršavanja zakona i drugih propisa i općih akata, organizacija organa za inspekcije i rukovođenje tim organima, djelokrug inspekcija, prava, obaveze i odgovornosti inspektora, međusobni odnosi inspekcija.

Predmet inspekcijskog nadzora je

1. poduzimanjem inspekcijskih radnji na utvrđivanju stanja izvršavanja propisa kod pravnih i drugih osoba i građana koji su u obavljanju svoje djelatnosti i radu dužni postupati prema tim propisima.
2. određivanjem upravnih mjera radi sprečavanja i otklanjanja nezakovitosti u izvršavanju tih propisa i
3. poduzimanjem drugih upravnih mjera i radnji određenih ovim zakonima i drugim propisima.

Inspekcijskim nadzorom osigurava se zakonitost i zaštita javnog i privatnog interesa u skladu sa zakonom. Uloga inspekcijskog nadzora je da djeluje i preventivno radi na podsticanju društvene discipline u izvršavanju propisima određenih obaveza.

Inspekcije rada organizirane su u nekoliko različitih oblasti. U okviru ovog problema za nas su najznačajnije ovlasti inspekcija u oblasti rada, sanitarno-zdravstvena farmaceutska inspekcija i tržišno-turistička.

Zakon o javnom redu i miru²³

Zakonom o javnom redu i miru RS i BD i zakonima koji su doneseni u Federaciji BiH na nivou kantona utvrđeno je kao prekršaj djelo odavanja prostitucije na javnom mjestu i prekršajno djelo odavanja prosjačenju na javnim mjestima.

U Zakonu o javnom redu i miru RS utvrđeno je:

Član 12.

Ko prosjačenjem ili skitnjom, ili nepristojnim, drskim i bezobraznim ponašanjem ugrožava spokojstvo građana ili remeti javni red i mir - kaznit će se novčanom kaznom do 700 novih dinara ili kaznom zatvora do 30 dana.

Ko organizira prosjačenje ili ko se zatekne da prosjači u grupi - kaznit će se novčanom kaznom do 1.000 novih dinara ili kaznom zatvora do 60 dana.

Član 14.

Ko se odaje prostituciji ili ko ustupa prostorije radi prostitucije - kaznit će se kaznom zatvora do 30 dana.

²² Zakon o inspekcijama RS, donesen jula 2005. godine, primjenjuje se od januara 2006. godine; Zakon o inspekciji F BiH, donesen 2005. godine.

²³ Zakon o javnom redu i miru RS "Službeni glasnik RS", br. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94; Zakon o javnom redu i miru BD, usvojen 2002. godine; U Federaciji BiH ovi zakoni doneseni su na nivou kantona.

Ko maloljetnoj osobi ustupa prostorije radi prostitucije - kaznit će se zatvorom do 60 dana. Ista prekršajna djela utvrđena su i u zakonima u Federaciji BiH i Brčko Distriktu.

1.2.7. Građansko-pravna zaštita djece

Upis u matične knjige rođenih²⁴

Zakoni o matičnim knjigama koji se primjenjuju u Republici Srpskoj i Federaciji BiH, kojim je regulirano prijavljivanje i upis u matičnim knjigama, propisuju jedinstven sljedeći tekst u članovima 6 oba Zakona: "Rođenje djeteta prijavljuje se usmeno ili pismeno radi upisa u matičnu knjigu rođenih matičaru matičnog područja na kome je mjesto u kome se dijete rodilo".

Član 8. Federalnog zakona o matičnim knjigama, a član 7. istog zakona Republike Srpske, propisuje obavezu zdravstvene ustanove da prijavi rođenje djeteta, dok je rođenje djeteta van zdravstvene ustanove dužan da prijavi otac, odnosno drugi član domaćinstva, osoba u čijem je stanu dijete rođeno, babica, liječnik, i konačno i osoba koja je saznala za rođenje djeteta.

Osobe koje određuju ime djeteta su njegovi roditelji, usvojitelji, odnosno njegovi staratelji.

Prijava rođenja djeteta se vrši u roku do 15 dana, upis imena se vrši najkasnije u roku od dva mjeseca od dana rođenja djeteta. Upis imena učinjen nakon 30 dana od dana rođenja matičar vrši na osnovu rješenja policijske uprave na čijem se području vode matične knjige, kao i svaki eventualni drugi zakašniji upis.

Zakon o ličnom imenu koji se primjenjuju u oba entiteta (Sl.list SR BiH broj 35/71; 38/86, 37/88 i 33/90), (samo je jedan kanton u Federaciji donio svoj poseban propis) a naslijeđen je iz bivše zajedničke države u članu 3. propisuje da "lično ime djetetu određuju roditelji sporazumno".

Član 1. Izmjena i dopuna Zakona o ličnom imenu (Sl.SRBH broj 38/86) pripisuje da: "Ako se roditelji nisu sporazumjeli o ličnom imenu djeteta, lično ime djetetu određuje organ starateljstva".

U Republici Srpskoj je, s obzirom na novi Zakon o matičnim knjigama (Sl. glasnik RS 18/99) odredba o kazni prema osobi koja je dužna, a nije prijavila rođenje djeteta u propisanom roku ili nije odredila ili prijavila lično ime djeteta, primjerenija nego u Federaciji (u kojoj je kazna neadekvatna i to iskazana u valuti koja je važila u bivšoj državi što je sada nemoguće preračunati) i ona iznosi 50 KM. Za pravnu osobu je taj iznos 100 KM, a odgovornu osobu u pravnoj osobi je 50 KM.

Kaznene odredbe Zakona o matičnim knjigama koji se primjenjuje u Federaciji BiH propisuju se kao novčane i prekršajne za sve koji "u propisanom roku ne prijave rođenje djeteta ili ne odrede ili ne prijave lično ime djeteta". Međutim, ova odredba je neprimjenjiva u praksi iz dva razloga. Navedeni propisi nisu kantonalni, odnosno federalni, te ih kantonalni, odnosno federalni sudovi za prekršaje ne primjenjuju. Međutim, sve i kada bi ih mogli primijeniti, novčana je kazna čija se vrijednost danas praktično ne može niti odrediti.

Kazneni zakon Federacije Bosne i Hercegovine ne predviđa kazneno djelo za ovakve propuste, mada bi se ovakvi propusti mogli kvalificirati kao "nesavjestan rad u službi", a što je regulirano u članu 387. Krivičnog zakona FBH. U Krivičnom zakonu RS, također, postoji djelo "nesavjestan rad u službi" sankcionirano članom 354., ali nije poznato da se ikada ova kaznena odredba u praksi primijenila.

²⁴ Zakon o matičnim knjigama FBiH (Službeni list RBiH broj 20/92, 13/94); Zakon o matičnim knjigama BD (Službeni glasnik BDBiH broj 08/05); Zakon o matičnim knjigama RS (Službeni glasnik RS broj 18/99).

Također, ističemo da je u Porodičnom zakonu Federacije BiH članom 97. i Porodičnom zakonu RS članom 94. propisana gotovo identična odredba prema kojoj je organ starateljstva dužan preduzeti potrebne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava djeteta. Pravo na ime je, svakako, lično pravo djeteta. Ovi zakoni nemaju kaznene odredbe.

Osim prethodno navedenog, potrebno je istaknuti i sljedeće: Oba navedena zakona u odjeljku Prava i dužnosti roditelja i djece navode dužnost roditelja da se staraju o obrazovanju svoje djece. Ako djeca nisu upisana u matične knjige, otpada i mogućnost njihovog obrazovanja.

Zakon o jedinstvenom matičnom broju²⁵ regulira način određivanja matičnog broja. Ovim Zakonom uređuje se određivanje, dodjeljivanje, upisivanje, pohranjivanje i korištenje jedinstvenog matičnog broja (u daljnjem tekstu: JMB) državljana Bosne i Hercegovine i stranih državljana u Bosni i Hercegovini. Obrada podataka prema ovom Zakonu vrši se u skladu sa Zakonom BiH o zaštiti ličnih podataka i Zakonom BiH o centralnoj evidenciji i razmjeni podataka. (CIPS).

Izdavanje, poništavanje i zamjena jedinstvenog matičnog broja u djelokrugu svoje nadležnosti vrši se u Federaciji BiH kod policijske stanice pri kantonalnom Ministarstvu unutarnjih poslova, u Republici Srpskoj kod stanice javne sigurnosti pri Ministarstvu unutarnjih poslova RS i u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine kod nadležnog organa, koji funkcionalno djeluje kao državna institucija. JMB za građane rođene u Bosni i Hercegovini dodjeljuje nadležni organ po mjestu rođenja u kojem je upisan u matičnu knjigu rođenih u BiH.

Nadležni organ po službenoj dužnosti dodjeljuje JMB građanima rođenim u Bosni i Hercegovini prilikom upisa u matične knjige rođenih u Bosni i Hercegovini.

Nadležni organ je dužan da djetetu dodijeli JMB u roku od 15 dana od dana upisa u matične knjige rođenih.

Državljaninu BiH rođenom u inozemstvu JMB dodjeljuje nadležni organ u mjestu posljednjeg prebivališta u BiH roditelja. Ako je samo jedan roditelj imao prebivalište u BiH, tom državljaninu JMB dodjeljuje nadležni organ u tom mjestu.

Ako su roditelji imali različita prebivališta u BiH, osobi se JMB može dodijeliti u jednom ili drugom prebivalištu. Ako ni jedan od roditelja nije nikada imao prebivalište u BiH, osobu upisuje nadležni organ u mjestu u BiH s kojim jedan ili oba roditelja mogu uspostaviti efektivnu vezu.

Matični broj se određuje prema spolu. Matični broj se može mijenjati na zahtjev. Matični broj je veoma važan element za identifikaciju jer omogućava veoma brzu provjeru podataka u CIPS bazi u slučaju potrebe.

Obeštećenje

Zakonom o obligacionim odnosima RS i Zakonom o obligacionim odnosima FBiH, Republika Srpska i Federacija BiH preuzele su Zakon o obligacionim odnosima bivše Jugoslavije.²⁶

Prezeti Zakon o obligacionim odnosima u poglavlju *V- Naknada nematerijalne štete* (čl. 199- 205) utvrđuje pravo na ostvarivanje nematerijalne štete.

²⁵ Zakon o jedinstvenom matičnom broju ("Službeni glasnik BiH", broj 32/01)

²⁶ Zakon o obligacionim odnosima („Službeni list SFRJ“, br. 29/78,39/85,45/89 i 57/89); („Službeni list R BiH“ br. 2/92, 13/93 i 13/94); („Službeni glasnik RS“, br. 17/93 i 3/96)

Žrtvama po osnovu ovog Zakona pripada pravo na naknadu nematerijalne štete za pretrpljene fizičke, duševne bolove zbog umanjenja životne aktivnosti, naruženosti, povrede ugleda, časti, slobode ili prava ličnosti, smrti bliske osobe kao i za pretrpljeni strah. Ovo pravo može se zahtijevati od osobe koja je odgovorna za pričinjenu štetu. U pitanju je opće pravo koje može biti u vezi s različitim situacijama.

Kada su u pitanju naknade za žrtve trgovine, ovaj sistem zaštite veoma neefikasno ostvaruje njihova prava u pogledu prava na nematerijalnu štetu. Zahtjevi za naknadu nematerijalne štete se rješavaju građanskom parnicom tako da su žrtve u takvim postupcima izložene novoj viktimizaciji.

Neophodno je ovdje uočiti razliku između ostvarivanja prava na nematerijalnu štetu i prava žrtve na obeštećenje koje je po svojoj prirodi mnogo šire pravo.

Važeći Zakon o obligacionim odnosima u okviru člana 377. utvrđuje da potraživanje naknade nematerijalne štete prouzrokovane krivičnim djelom zastarijeva kad istekne vrijeme određeno za zastarjelost krivičnog gonjenja. Prekid zastarijevanja krivičnog gonjenja povlači za sobom i prekid zastarijevanja zahtjeva za naknadu štete, isto važi i za zastoj zastarijevanja.

Državljanstvo djece²⁷

Zakon o državljanstvu Bosne i Hercegovine i zakoni o državljanstvu entiteta uređuju pitanje državljanstva djece i ono je u pravilu vezano za državljanstvo roditelja odnosno zakonom određenog usvojitelja ili staratelja. Sve do punoljetstva (do 18 godina) djeca državljanstvo dobijaju i ostvaruju na osnovu statusa roditelja, izuzetno mjesto rođenja djeteta može biti uvjet za ostvarenje državljanstva nezavisno od državljanstva djeteta, ali je i za takvu situaciju potrebna saglasnost roditelja.

Sloboda kretanja

Sloboda kretanja zagarantirana je Ustavom Bosne i Hercegovine i uključuje i slobodu izbora mjesta življenja. Sloboda mjesta življenja za djecu je ograničena i odgovornost je roditelja odnosno staratelja. Djeci je dozvoljeno da putuju uz odgovarajuću pratnju i mogu biti samo u određenim situacijama povjerena na čuvanje odgojiteljima, nastavnom osoblju, sportskim trenerima, članovima porodice uz striktno poštovanje procedure povjere od strane roditelja, odnosno staratelja. Ovo pitanje regulisano je porodičnim zakonima. Starosna dob vezana za slobodu kretanja slobodna je procjena roditelja za djecu stariju od 15 godina s obzirom da djeca starija od 15 godina mogu dobiti identifikacijski dokument (ličnu kartu) i ne zahtijeva se u svim situacijama da imaju pratnju odrasle osobe.

Zakon o ličnoj karti BiH²⁸

Cilj ovoga Zakona je uspostavljanje identifikacije građana BiH i izdavanje ličnih karata svakom državljaninu.

Sve odredbe ovoga Zakona odnose se jednako na sve državljane BiH, osim ako nije drukčije predviđeno u posebnim odredbama u poglavlju VIII ovoga Zakona.

Lična karta je jedinstvena za sve državljane i važi na cijelom teritoriju BiH.

U okviru ovog Zakona članom 8. utvrđeno je da se lična karta izdaje državljaninu koji je podnio zahtjev za izdavanje lične karte ili u čije ime je zahtjev podnio njegov propisno ovlašteni zakonski zastupnik na lični zahtjev ili na zahtjev njegovog zakonskog zastupnika.

²⁷ Zakon o državljanstvu BiH ("Službeni glasnik BiH", broj 4/97, 13/99, 14/03)
Zakon o državljanstvu Federacije BiH ("Službene novine FBiH", broj 43/01)
Zakon o državljanstvu RS ("Službeni glasnik RS", broj 35/99, 17/00).

²⁸ Zakon o ličnoj karti BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 32/01)

Lična karta se može izdati i državljaninu starijem od 15, a mlađem od 18 godina koji ima prebivalište u BiH na lični zahtjev ili na zahtjev njegovog roditelja ili drugog propisno ovlaštenog zakonskog zastupnika.

Zakon o putnim ispravama BiH²⁹

Zakon o državnoj graničnoj službi BiH³⁰

Zakon o nadzoru i kontroli prelaska državne granice BiH³¹

Ovim zakonima se regulira pitanje čuvanja i prelaska državne granice, izdavanje putne isprave, a naročito način rada i ovlaštenja Državne granične službe koja ima posebno važnu ulogu u pogledu problema trgovine ljudima.

- Državna granica BiH može se prelaziti samo na za to određenim **graničnim prijelazima**, u vrijeme i na način koji je u skladu s namjenom graničnih prijelaza i sa ispravama propisanim za prelazak državne granice.
- Ko pređe ili pokuša preći granicu izvan graničnog prijelaza i bez odgovarajuće isprave čini prekršaj koji je kažnjiv po zakonu.
- Ko iz koristoljublja prevede preko državne granice jednu ili više osoba koje ne ispunjavaju uvjete za zakoniti ulazak preko državne granice ili ko omogućiti drugome nedozvoljeni prelazak granice čini kazneno djelo krijumčarenja ljudi po Kaznenom zakonu BiH.
- Svaki državljanin BiH, bez obzira na godine starosti, mora imati svoju ličnu **putnu ispravu** za prelazak granice (izuzev RH i DZ SiCG u koje može ući i s ličnom kartom).
- Za ulazak u susjedne R Hrvatsku i Državnu zajednicu SiCG potrebna je lična karta (nova CIPS-ova), a za ulazak u druge zemlje potrebna je odgovarajuća putna isprava BiH, a u zemlje s kojima BiH ima vizni režim potrebna je i viza.
- **Ličnu kartu BiH**, prema važećem zakonu, može izvaditi svaki državljanin BiH s navršenih 15 godina starosti. Za dobivanje lične karte potrebno je priložiti zahtjev za izdavanje LK, dokaz o identitetu i državljanstvu BiH.
- **Svi punoljetni državljani BiH** (18 godina starosti) s prebivalištem u BiH, prema važećem zakonu dužni su imati ličnu kartu BiH. Punoljetan građanin BiH koji nema ličnu kartu (nema je kod sebe ili je nije izvadio kod nadležnog organa) čini prekršaj koji je kažnjiv po zakonu.
- Svako ustupanje lične karte drugoj osobi ili korištenje tuđe karte kao svoje kažnjivo je kao prekršaj.
- Djeca, državljani BiH, mlađa od 18 godina mogu izvaditi putnu ispravu BiH uz podnošenje zahtjeva i prisustvo oba roditelja ili staratelja.
- Dijete, državljanin BiH, mlađe od 15 godina može napustiti zemlju, bez roditelja, ili staratelja ukoliko posjeduje punomoć ovjerenu od nadležnog općinskog organa ili suda koju su svojim potpisima ovjerali oba roditelja ili staratelj i tada može putovati u pratnji osobe koja je navedena u punomoći.
- Dijete, državljanin BiH, starije od 15 godina uz posjedovanje odgovarajuće putne isprave BiH i vize (ukoliko je ista potrebna za putovanje u određenu zemlju) može putovati bez pratnje roditelja, zakonskog zastupnika ili staratelja.

²⁹ Zakon o putnim ispravama BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 4/97)

³⁰ Zakon o državnoj graničnoj službi BiH („Službeni glasnik BiH“, broj 50/04).

³¹ Zakon o nadzoru i kontroli prelaska državne granice BiH («Službeni glasnik BiH»)

- Za grupna putovanja državljana BiH u inozemstvo u cilju ekskurzija, posjeta i sl. dozvoljeno je izvaditi «**zajedničku putnu ispravu**». Zajednička putna isprava izdaje se grupi od najmanje 5, a najviše 50 osoba, za jedno putovanje u jednu ili više tačno određenih zemalja. Svaka osoba upisana u zajedničku putnu ispravu mora da ispunjava uvjete za dobivanje pojedinačne putne isprave propisane ovim zakonom. Osobe upisane u zajednički pasoš moraju prilikom putovanja imati sa sobom ličnu kartu ili drugu ispravu kojom se dokazuje identitet, a vođa puta pasoš.
- Zakonom je zabranjeno davati svoju putnu ispravu drugome da se njome posluži. Isto tako zabranjeno je poslužiti se tuđom ispravom kao svojom. U oba slučaja načinjen je prekršaj koji je kažnjiv po zakonu.
- **Putni list** državljaninu BiH izdaje se kada boravi u inozemstvu i kada je bez putne isprave (izgubljena, ukradena i sl.), a radi povratka u BiH. Istim putnim listom mogu se koristiti bračni drug i djeca korisnika putnog lista, ako su upisani u putni list u koji su unijete njihove fotografije. Putni list izdaje se s rokom važenja koji je potreban za povratak u BiH, ali ne dužim od 20 dana. Putni list izdaje diplomatsko ili konzularno predstavništvo BiH u inozemstvu na čijem području boravi naš državljanin.
- Gubitak ili nestanak putne isprave, kao i pronalaženje tuđe putne isprave neophodno je odmah prijaviti nadležnom organu.
- Državljanima BiH za ulazak, boravak ili prelazak preko teritorije zemalja Evropske unije i članica potpisnica Šengenskog sporazuma, osim važeće putne isprave, potrebna je i odgovarajuća **viza** zemlje u koju putuju. Viza se izdaje u diplomatskim i konzularnim predstavništvima dotične zemlje koja svoje sjedište ima u BiH.

Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu³²

Ovim Zakonom uređuju se uvjeti ulaska i boravka stranaca u BiH, razlozi odbijanja ulaska i boravka stranaca, protjerivanja, dobijanje i prestanak azila i dr. pitanja u vezi s boravkom stranaca i azilom.

Ovim Zakonom se zabranjuje svaki vid diskriminacije i omogućava sloboda kretanja. Stranci su obavezni poštivati propise i ustavni poredak BiH.

Stranci su dužni nadležnim organima vlasti pružiti sve potrebne informacije i predložiti odgovarajuće identifikacijske dokumente i dozvole za boravak.

Prelazak granice se mora obaviti na za to određenim graničnim mjestima.

Ulazak u zemlju podrazumijeva ispunjenje određenih uvjeta i to:

- posjedovanje važeće putne isprave ili drugog važećeg dokumenta;
- posjedovanje važeće vize ako je predviđena za njegovu zemlju porijekla;
- posjedovanje sredstava za izdržavanje i sredstva za zdravstvenu zaštitu;
- ako je krajnje odredište druga zemlja, vizu te zemlje;
- da nema izređenu mjeru protjerivanja ili otkaza boravka ili zabranu ulaska u vrijeme trajanja te mjere;
- da njegovo prisustvo ne predstavlja prijetnju za nacionalnu sigurnosti, poredak i javni red i mir za teritorij BiH.

Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima³³

Pravila i standardi postupanja u vezi s prihvatom, oporavkom i povratkom stranaca žrtava trgovine ljudima definisani su ovim Pravilnikom. Pravilnikom su utvrđena sljedeća pitanja:

³² Zakon o kretanju i boravku stranaca i azilu ("Službeni glasnik BiH" broj 29/03 i 4/04)

³³ Pravilnik o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima ("Službeni glasnik BiH", broj 33/04)

- Opći principi u proceduri postupanja
- Pokazatelji u postupku identifikacije
- Procedure za prihvata i smještaj žrtava trgovine
- Privremeni boravak iz humanitarnih razloga
- Pomoć žrtvama trgovine
- Repatrijacija žrtava trgovine
- Zaštita djece

U okviru pravilnika utvrđena je vrsta pomoći koja se osigurava žrtvama trgovine:

- pravna pomoć, informiranje i savjetovanje
- adekvatan i siguran smještaj
- zdravstvena zaštita

Nadležni organi će u osiguranju prava voditi računa o dobi, spolu i specijalnim potrebama žrtve, posebno obraćajući pažnju na specifične potrebe djece, uključujući adekvatan smještaj, obrazovanje i brigu.

Pomoć žrtvama trgovine mogu osiguravati nevladine organizacije koje imaju zaključen protokol o saradnji s Ministarstvom sigurnosti. Ministarstvo u saradnji sa MIP-om organizira repatrijaciju. Repatrijacija se može realizirati uz pomoć IOM-a što će se regulirati Protokolom o saradnji.

U poglavlju koje se odnosi na zaštitu djece predviđena su pravila postupanja s djecom zasnovana na djelovanju u najboljem interesu djeteta, odnosno postupanje koje ima za cilj iznalaženje konačnog i trajnog rješenja za zbrinjavanje djeteta žrtve trgovine ljudima.

Posebna zaštita djece žrtava trgovine ljudima: Dijete koje nije državljanin Bosne i Hercegovine uživa ista prava na brigu i zaštitu kao i djeca koja su državljani Bosne i Hercegovine.

Postupci u kojima se razmatraju prava i interesi djece smatraju se hitnim.

Sva djeca u smislu definicije iz ovog Pravilnika imaju pravo na “specijalni tretman i zaštitu”.

“Specijalni tretman djeteta” podrazumijeva obezbjeđenje:

- smještaja na sigurno mjesto,
- poštivanje mišljenja djeteta,
- pravo na povjerljivost i diskreciju,
- pravo na informaciju,
- efikasno vođenje postupka, procjenu pojedinačnog slučaja
- pronalaženje i primjenu trajnog rješenja.

Smještaj djece u sklonište

Djeca se bez odlaganja smještaju u sklonište, a posebno dijete stranac ako je:

- bez pratnje roditelja ili staratelja, koje ne posjeduje važeće dokumente o boravku u Bosni i Hercegovini.
- bez pratnje roditelja ili staratelja, koje ima važeće dokumente,
- ako postoji opravdana sumnja da se radi o žrtvi trgovine.

Za smještaj se koriste posebna odjeljenja ako je to moguće i ako to nije suprotno najboljim interesima djeteta. Dijete uživa sva prava koja uživaju žrtve trgovine ljudima, kao i posebna prava koja mu pripadaju kao djetetu, a u skladu sa zakonima BiH i Međunarodnom konvencijom o pravima djeteta.

Dijete ostaje u skloništu sve dok se ne pronađe trajno rješenje.

Postavljanje privremenog staratelja

Na zahtjev nadležnog službenika organizacijske jedinice ministarstva privremenog staratelja postavlja - organ uprave nadležan za poslove socijalne zaštite u mjestu gdje se sklonište nalazi.

Privremeni staratelj zastupa interese djeteta u postupku do nalaženja trajnog rješenja. Nadležni organi su dužni informirati imenovanog staratelja o svim pitanjima od interesa za dijete žrtvu trgovine.

Vođenje postupka

Sve aktivnosti nadležnih organa moraju biti poduzete u najboljem interesu djeteta, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, staratelja, kao i mišljenje djeteta koje se cijeni prema uzrastu i dobi djeteta.

Sve akcije preduzimati s najvećim stepenom hitnosti, efikasnosti i maksimalnom zaštitom privatnosti i identiteta djeteta žrtve trgovine.

Ako se ne može sigurno odrediti dob žrtve trgovine, a postoje razlozi koji navode da je žrtva trgovine dijete, postupa se s pretpostavkom da je žrtva dijete.

Povratak djeteta

Realizator povratka dužan je osigurati proceduru koja osigurava da dijete bude primljeno od nadležnog organa koji se bavi zaštitom djece, i/ili roditelja ili staratelja.

Sprečavanje diskriminacije

Većina zakona koja je do sada spomenuta generalno zabranjuje bilo koji vid diskriminacije i isključenja. Bez obzira na ovu generalnu zabranu diskriminacije jedan od najvažnijih zakona koji se može direktnije primijeniti i na ovu situaciju je Zakon o ravnopravnosti spolova BiH. Nažalost, općepoznata je činjenica da se kao žrtve trgovine u više od 95% slučajeva najviše identificiraju djevojčice i žene.

Zakon o ravnopravnosti spolova BiH³⁴

Ovim Zakonom uređuje se, promovira i štiti ravnopravnost spolova i garantiraju jednake mogućnosti svim građanima, kako u javnoj, tako i u privatnoj sferi društva, te sprečava direktna i indirektna diskriminacija zasnovana na spolu. Ovim zakonom zabranjuje se seksualno uznemiravanje i utvrđuje inovirana definicija koja je utvrđena u okviru člana 4., a odnosi se na određenje spola, nasilje na osnovu spola, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje.

Porodična zaštita³⁵

Porodični zakoni Federacije BiH i Republike Srpske su zakoni novijeg datuma.

Novi Porodični zakon RS usvojen je u julu 2002. godine. U trećem dijelu ovog zakona definirani su Odnosi roditelja i djece, u prvom podnaslovu Prava i dužnosti roditelja i djece: u članu 81. navedeno je da roditelji imaju pravo i dužnost da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju, a samo na jednom mjestu ovaj Zakon spominje prava djece i to u članu 81. st. 2 po kome maloljetna djeca u pravilu žive zajedno sa svojim roditeljima, a ako opravdani interesi djece, odnosno roditelja to zahtijevaju, djeca mogu živjeti odvojeno od roditelja.

³⁴ «Službeni glasnik BiH», broj 16/03

³⁵ Porodični zakon FBiH ("Službene novine FBiH", broj 35/05)
Zakon o braku i porodičnim odnosima RS ("Službeni glasnik RS", broj 54/02).

Novi Porodični zakon FBiH donio je više promjena.

U III dijelu Zakona, u poglavlju Odnosi roditelja i djece, u naslovu C. Prava i dužnosti roditelja i djece, podnaslov 1. počinje odredbama koje uređuju prava djeteta, u čl. 124-127. utvrđena su prava djeteta kojih ima deset, i dužnosti djeteta kojih je dvije, a uređene su članom 128.

Ovim Zakonom taksativno su navedena prava djece, a posebno prava djece **na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja u porodici**, i odredbe koje uređuju dužnosti i prava roditelja proširene su u odnosu na raniji zakon.

Jedna od novina je odredba prema kojoj su roditelji dužni čuvati dijete, zadovoljavati njegove potrebe i štititi ga od svih oblika nasilja, povrede, ekonomske eksploatacije i seksualne zloupotrebe od drugih osoba, a istovremeno su dužni i u zavisnosti od uzrasta i zrelosti kontrolirati ponašanje djeteta.

U cilju što veće zaštite djeteta predviđene su i odredbe kojim je **organ starateljstva dužan po službenoj dužnosti poduzimati potrebne mjere radi zaštite prava i interesa djeteta** na osnovu neposrednog saznanja ili obavještenja.

Svi organi i organizacije, kao i fizičke osobe dužni su organu starateljstva dostaviti informaciju o povredi djetetovih prava.

Na osnovu tih informacija organ starateljstva obavezan je poduzeti potrebne mjere i to po službenoj dužnosti.

Ukoliko roditelji ugrožavaju interese djeteta i u većoj mjeri zanemaruju podizanje, odgoj i obrazovanje djeteta, sud će takvim roditeljima u vanparničnom postupku **oduzeti pravo da žive s djetetom, a čuvanje i odgoj djeteta povjerit će drugoj osobi ili ustanovi, i vratiti to pravo kada to bude u interesu djeteta.**

Izricanjem ove mjere ne prestaju druge dužnosti, odgovornosti i prava roditelja prema djetetu. Osim spomenute mjere, sud može odrediti **nadzor nad ostvarenjem roditeljskog prava**, pa u vanparničnom postupku izreći i mjeru **oduzimanja roditeljskog prava** u slučajevima zloupotrebe prava ili grubog zanemarivanja svojih dužnosti ili napuštanjem djeteta ili nebrigom o djetetu s kojim ne živi i tako očito stavlja u opasnost sigurnost, zdravlje i moral djeteta.

Zakon navodi i šta se smatra zloupotrebom prava:

- tjelesno i duševno nasilje nad djetetom;
- spolno iskorištavanje djeteta;
- navođenje djeteta na društveno neprihvatljivo ponašanje;
- dok grubo zanemarivanje dužnosti postoji naročito u slučajevima:
- ako roditelj ne izvršava obavezu izdržavanja djeteta duže od tri mjeseca,
- ako se ne pridržava ranije određenih mjera radi zaštite prava i interesa djeteta,
- ako ne sprečava dijete u uživanju alkoholnog pića, droge ili drugih opojnih sredstava i
- ako ne sprečava dijete mlađe od 16 godina u kasnim noćnim izlascima.

Navedene odredbe sadržane su i u Porodičnom zakonu RS.

Ovim Zakonom (FBiH) predviđena je i mjesečna naknada za rad staratelja, čiju visinu zavisno od obima rada i stepena zaštite štíćenikovih prava i interesa propisuje federalni ministar socijalne politike. Ovakvu odredbu Porodični zakon RS ne sadrži.

Za razliku od Porodičnog zakona RS-a, u federalni zakon ugrađene su i odredbe inače sadržane u Zakonu o parničnom postupku, koje uređuju postupak u bračnim sporovima i sporovima iz odnosa roditelja i djece. Osim ovih, ugrađene su i odredbe zakona o vanparničnom postupku koje reguliraju oduzimanje i vraćanje poslovne sposobnosti, postupak za davanje dozvole za zaključenje braka, postupak za oduzimanje i vraćanje roditeljskog prava da živi s djetetom, te postupak za sticanje poslovne sposobnosti maloljetnika koji je postao roditelj.

Prema odredbama izvršnog postupka koje su uvrštene u ovaj Zakon, provodit će se i postupak izvršenja radi predaje djeteta roditelju s kojim će dijete živjeti, izvršenje radi održavanja ličnih odnosa i kontakata roditelja s djetetom, te izvršenje radi izdržavanja. Mjere osiguranja radi izdržavanja su privremene mjere osiguranja radi ostvarenja izdržavanja i ujedno i privremene mjere izdržavanja. Cilj ovih mjera je da se otklone mogućnosti da protivnik predlagača mjere izdržavanja spriječi ili znatno oteža ostvarivanje izdržavanja.

Osmi dio Porodičnog zakona regulira postupak zaštite od nasilničkog ponašanja u porodici. Ovu zaštitu dužni su pružiti: policija, organi starateljstva, odnosno socijalnog staranja i sud, a sve fizičke i pravne osobe dužne su odmah po saznanju za nasilno ponašanje o tome obavijestiti nadležnu policijsku upravu.

Policijska uprava je dužna odstraniti osobu koja se nasilnički ponaša i o tome obavijestiti organ starateljstva, koji potom poduzima zakonom predviđene mjere.

1.2.8. Socijalna zaštita djeteta³⁶

Zakoni o socijalnoj zaštiti entiteta i Brčko Distrikta BiH

Zakoni koji uređuju socijalnu zaštitu koju mogu da ostvaruju građani i porodice u stanju socijalne potrebe, koji mogu biti u trajnom ili privremenom stanju socijalne potrebe.

Kada su u pitanju djeca, ona mogu biti korisnici ako su:

- djeca bez roditeljskog staranja;
- odgojno zanemarena djeca;
- odgojno zapuštena djeca;
- djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, i druge kategorije korisnika:
- osobe sa društveno negativnim ponašanjem;
- osobe sa invaliditetom i osobe ometene u fizičkom ili psihičkom razvoju;
- osobe i porodice u stanju socijalne potrebe, kojima je usljed posebnih okolnosti potreban odgovarajući oblik socijalne zaštite.

U skladu sa ovim Zakonom pod pojmom **“osoba sa društveno negativnim ponašanjem, smatra se osoba koja se odaje besposličarenju, skitnji, prosjačenju, prostituciji, alkoholizmu, uživanju opojnih droga i drugim oblicima društveno negativnog ponašanja.”**

Zakoni o socijalnoj zaštiti entiteta i Brčko Distrikta BiH uređuju osnove socijalne zaštite građana i njihovih porodica, definira osnovna prava iz socijalne zaštite, korisnike, osnivanje i rad ustanova za zaštitu i osnivanje udruženja osoba sa invaliditetom, oblike i osnove zaštite porodice s

³⁶ Zakon o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodica sa djecom FBiH («Službene novine FBiH», br. 36/99 i br.54/04)
Zakon o socijalnoj zaštiti RS («Službeni glasnik RS», br.5/93, 15/96 i 110/03)
Zakon o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta («Službeni glsnik BD», br. 1/03,4/00 i 4/04)

djecom, finansiranje i druga pitanja bitna za ostvarivanje osnovnih prava iz socijalne zaštite. Zakonom se utvrđuju osnovni pojmovi, kategorije osoba pod zaštitom i vrsta prava:

- 1) Novčana i druga materijalna pomoć,
- 2) Osposobljavanje za život i rad,
- 3) Smještaj u drugu porodicu,
- 5) Usluge socijalnog i drugog stručnog rada,
- 6) Kućna njega i pomoć u kući.

Porodični zakoni Federacije BiH i Republike Srpske koji, prije svega, uređuju odnose roditelja i djece, u prvom se odnose i na prava i dužnosti roditelja i djece. Posebno je još jednom važno naglasiti da roditelji imaju pravo i dužnost da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju, a djeca imaju pravo na zaštitu od svih oblika nasilja, zloupotrebe, zlostavljanja i zanemarivanja u porodici.

Ovim Zakonom se reguliraju roditeljska prava i pitanje starateljstva nad djecom.

Zakoni o dječijoj zaštiti Brčko Distrikta i Republike Srpske³⁷

U Federaciji BiH nema ovakvog zakona jer se pitanje dječije zaštite regulira Porodičnim zakonom i Zakonom o socijalnoj zaštiti i zaštiti civilnih žrtava rata i porodice s djecom. Pitanje socijalne zaštite djece je u nadležnosti kantona koji ostvarivanje ovog prava uređuju kantonalnim zakonima tako da u praksi u kantonima u F BiH postoje različita rješenja i oblici zaštite djece.

U Republici Srpskoj i Brčko Distriktu BiH zakonima o dječijoj zaštiti regulirana su socijalna davanja kao što su dječiji dodatak, naknada za porodilje, paket za novorođenčad i druge socijalne potrebe djece.

1.2.9. Prevencija i obrazovanje djece

Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini³⁸

Pravo na obrazovanje je, također, jedno od osnovnih prava djece. Značaj ovog Zakona je u tome što u okviru obrazovnog procesa djeca treba da ostvaruju pravo na odgoj i obrazovanje i informisanje o osnovnim pravima, ali i obavezama. Kada je u pitanju društveno negativno ponašanje, naročito problem trgovine djecom i izloženost djece nasilju, potrebno je u cilju prevencije u nastavne planove i programe uključiti preventivne sadržaje koji se odnose na prevenciju trgovine djecom. Mogućnost za uključivanje određenih mjera postoji i u okviru podzakonskih akata koje donose škole.

Statuti i pravilnici škola

U BiH sve osnovne i srednje škole su obavezne po osnovu Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH imati zaposlene pedagoge ili psihologe ili socijalne radnike koji su zaduženi za provođenje aktivnosti na zaštiti od nasilja i zlostavljanja djece i u obavezi su po službenoj dužnosti izvršiti prijavu svakog oblika nasilja, a posebno sa ovim problemom upoznati nadležnu socijalnu službu. Ova praksa je na početku implementacije. Nedostaju finansijski i stručni resursi za pripremu i provođenje odgovarajućih preventivnih programa. Pitanje kućnog reda je pitanje koje treba biti uređeno pravilnikom ili statutom škole.

³⁷ Zakon o dječijoj zaštiti RS («Službeni glasnik RS», broj 4/02)

Zakon o dječijoj zaštiti Brčko Distrikta («Službeni glasnik BD», br. 1/03,4/04 i 21/05)

³⁸ Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini «Službeni glasnik BiH», broj 18/03

U BiH ne postoje posebni zakoni koji se odnose na prevenciju nasilja nad djecom, osim Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, koji sadrži odredbe koje se odnose na obavezu preventivnog djelovanja u pogledu zaštite djece od nasilja.

Kada je u pitanju prevencija nasilja, Bosna i Hercegovina je uvela nove prakse prevencije u oblasti zaštite djece od trgovine tako da:

Zakonom o kretanju i boravku stranaca i azilu BiH je utvrđena obaveza za nadležna ministarstva da u okviru aktivnosti na implementaciji ovog Zakona posebno provode mjere jačanja svijesti i edukacije državnih službenika koji provode ove zakone. Nadležna ministarstva i državni službenici obavezni su saradivati s nevladinim organizacijama koje provode posebne programe prevencije trgovine djecom tako da su nadležna ministarstva (Ministarstvo sigurnosti) u vezi sa ovim aktivnostima i potpisala Protokole o saradnji s nevladinim organizacijama koje djeluju na prostoru Bosne i Hercegovine.

Pravilnik o zaštiti žrtava trgovine ljudima definiše provođenje mjera za zaštitu djece i mjera kada su u pitanju djeca žrtve trgovine, u smislu djelovanja i postupanja u najboljem interesu djeteta.

Zakoni koji reguliraju socijalnu zaštitu ne sadrže eksplicitne odredbe koje bi se odnosile na prevenciju.

Zdravstvena zaštita djece

Iako, prema zakonima, djeca imaju pravo na besplatnu i potpunu zdravstvenu zaštitu, u praksi je to posve drukčije. Zdravstvena zaštita djece nije u potpunosti omogućena čak ni djeci koja su redovni učenici. Od njih se traži plaćanje participacije roditelja odnosno staratelja. Posebno je teško stanje djece s posebnim potrebama. Ona su uglavnom prepuštena finansijskim (ne)mogućnostima roditelja, jer ne postoji sistemska zaštita djece.

Rad djece³⁹

Zakoni o radu reguliraju pitanje rada i zapošljavanja djece. U Zakonu o radu Federacije BiH, u članu 15. utvrđuje se pravo djece na rad, u članu 14. Zakona o radu RS, također, i to kao uvjet za zaključenje ugovora o radu:

Ugovor o radu ne može se sklopiti s osobom koja nije navršila 15 godina života.

Osoba između 15 i 18 godina života može se zaposliti pod uvjetom da od ovlaštenog liječnika ili mjerodavne zdravstvene ustanove pribavi potvrdu kojom dokazuje da ima zdravstvenu sposobnost za obavljanje tih poslova.

Ovim članom također se zabranjuje i štetni rad djece.

Kada je upitanju zaposlenje stranaca, primjenjuju se posebni uvjeti koji se odnose na procjenu potreba za određenom kvalifikacijom. U navedenim zakonima nije spomenut rad djece iz čega se može zaključiti da se primjenjuje međunarodni izvor i da se na djecu strance može odnositi ista odredba koja važi za djecu državljanke Bosne i Hercegovine.

Posebne mjere zaštite

Kada su u pitanju posebne mjere zaštite u odnosu na problem trgovine djecom, mogu se razmotriti zakoni koji reguliraju pitanje smještaja djece u **ustanove za napuštenu djecu** i

³⁹ Zakoni o radu BiH, RS, FBiH i BD

Zakon o zapošljavanju stranaca FBiH ("Službeni novine FBiH", broj 8/99)

Zakon o zapošljavanju stranaca RS ("Službeni glasnik RS", broj 15/97)

Zakon o zapošljavanju stranaca Brčko Distrikta ("Službeni glasnik Brčko Distrikta", broj 17/02)

ustanove za smještaj djece s posebnim potrebama, u skladu sa Zakonom o socijalnoj zaštiti i zaštiti civilnih žrtava rata i porodice s djecom Federacije BiH, Zakonom o socijalnoj zaštiti RS i Brčko Distrikta BiH.

Azilantski, imigrantski centri, sigurne kuće u skladu sa Zakonom o kretanju, boravku stranaca i azilu,

Maloljetnički zatvori, odgojno-popravni zavodi u skladu sa Zakonom o izvršenju krivičnih sankcija BiH.

Ove ustanove, svaka u odnosu na oblik zbrinjavanja, primjenjuju posebne mjere zaštite u odnosu na djecu.

III PREGLED INSTITUCIJA

Kompleksnost problema nasilja nad djecom i izvještavanja o ovom problemu zahtijeva da se u okviru ovog izvještaja analizira i uloga nadležnih institucija vlasti na svim nivoima u Bosni i Hercegovini, kako slijedi:

1. Nivo Bosne i Hercegovine

(Prilog: Shema 1. Institucionalni mehanizam na državnom nivou)

1.1. Vijeće ministara Bosne i Hercegovine je u cilju provođenja aktivnosti po osnovu utvrđenih zakonskih obaveza formiralo nekoliko savjetodavnih i koordinacijskih tijela koja su obavezna da izvještavaju Vijeće ministara, prikupljaju informacije, koordiniraju aktivnosti između različitih resora na svim nivoima vlasti i predlažu provođenje odgovarajućih mjera za poboljšanje zaštite djece.

1.2. Savjetodavna i koordinacijska tijela Vijeća ministara:

Savjetodavna tijela Vijeća ministara Bosne i Hercegovine imaju interresorni i interdisciplinarni karakter, savjetodavnu i koordinacijsku ulogu s ciljem da se u određenim oblastima rada uspostavi efikasnija koordinacija, kao i da se po pitanju uočavanja određenih problema pripreme odgovarajuće mjere za suzbijanje problema, uspostavi bolja međunarodna i regionalna saradnja.

1.2.1. Državni koordinator za borbu protiv trgovine ljudima i legalne imigracije

Državna koordinacija uključuje državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i ilegalne imigracije kojeg imenuje Vijeće ministara BiH i koordinate imenovane od Ministarstva sigurnosti (2), Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice (1), Ministarstva pravde (1), Ministarstva vanjskih poslova (1) i Tužilaštva Bosne i Hercegovine (1), **ukupno sedam članova.**

1.2.2. Udarne grupa za borbu protiv trgovine

U sastav Udarne grupe uključeni su: Tužilaštvo BiH (2), Tužilaštvo RS (1), Tužilaštvo FBiH (2), Tužilaštvo Brčko Distrikta BiH (1), MUP FBiH (1), MUP RS-a (1), Agencija za informacije i zaštitu BiH (1), DGS (2), Policija Brčko Distrikta BiH (1), Poreska uprava RS-a (1) i Finansijska policija FBiH (1), **ukupno četrnaest članova.**

1.2.3. Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine

Akcionni plan za djecu usvojen je od Vijeća ministara Bosne i Hercegovine 2002. godine, a 2003. godine donesena je i Odluka o formiranju Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine.

Vijeće za djecu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Vijeće) formirano je kao nezavisni organ, savjetodavnog i koordinacijskog karaktera. U okviru svoje utvrđene aktivnosti, u skladu s tačkom VIII Odluke o formiranju Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: Odluka), Vijeće je usvojilo Poslovnik o radu Vijeća za djecu BiH i svake godine usvaja Operativne programe rada. U sastav Vijeća za djecu Bosne i Hercegovine svoje predstavnike imenovali su Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice (2), Ministarstvo vanjskih poslova (1), Ministarstvo pravde(1), Ministarstvo civilnih poslova(1), Ministarstvo sigurnosti (1), Federalno ministarstvo rada i socijalne politike (1), Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova (1), Ministarstvo zdravlja RS(1), Fond dječije zaštite RS (1), Služba socijalne zaštite BD (1), u sastav Vijeća za djecu svoje pridružene članove imenovala su nevladine organizacije „Naša djeca” Sarajevo i „Zdravo da ste” Banja Luka, pridruženi članovi su i predstavnici međunarodnih organizacija UNICEF i Save the Children Norway, koji su ujedno i partneri Vijeća za djecu BiH.

1.2.4. Odbor za Rome

Odbor za Rome je savjetodavni organ Vijeća ministara BiH i zadužen je za promociju prava Roma kao najbrojnije nacionalne manjine koja živi u Bosni i Hercegovini. U sastavu Odbora za Rome imenovani su predstavnici romskih zajednica i predstavnici Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice i predstavnici entitetskih ministarstava. U protekloj godini ovaj organ je pripremio Strategiju za poboljšanje položaja Roma u Bosni i Hercegovini.

1.3. Ministarstva na nivou Bosne i Hercegovine

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice je nadležno za: praćenje i provođenje međunarodnih konvencija i drugih dokumenata iz oblasti ljudskih prava i osnovnih sloboda; promoviranje i zaštitu ličnih i kolektivnih ljudskih prava i sloboda; praćenje, izradu i distribuiranje informacija o standardima, ostvarenjima iz oblasti ljudskih prava; saradnju s nevladinim sektorom po pitanjima iz nadležnosti Ministarstva.

U skladu sa organizacijskom strukturom u okviru Ministarstva postoji Sektor za ljudska prava - Odjel za zaštitu individualnih i kolektivnih ljudskih prava koji se bavi i pitanjima zaštite dječijih ljudskih prava, naročito praćenjem i promocijom dječijih prava u skladu s Konvencijom o pravima djeteta.

Ministarstvo civilnih poslova je nadležno za: obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti BiH i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanje osnovnih principa koordiniranja aktivnosti, usklađivanje planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu u područjima: zdravstva i socijalne zaštite; penzija; nauke i obrazovanja; rada i zapošljavanja; kulture i sporta.

U skladu sa organizacijskom strukturom ovim pitanjima bavi se Sektor za rad, zapošljavanje, zdravstvo i socijalnu zaštitu i penzije. U skladu s Pravilnikom u okviru ovog Sektora postoji Odsjek za socijalnu zaštitu sa slijedećim nadležnostima:

U koordinaciji sa entitetskim organima iz ove oblasti (entitetska ministarstva, centri za socijalni rad) radi se na izradi propisa iz oblasti socijalnog osiguranja, prati se njihovo

provođenje, daju inicijative i prijedlozi za izmjenu propisa iz socijalne zaštite, učestvuje u izradi analiza, prikupljaju se informacije i izvještaji iz oblasti socijalne zaštite.

Ministarstvo pravde je nadležno za: međunarodnu i međuentitetsku pravosudnu saradnju; izradu odgovarajućih zakona i propisa; osiguravanje da zakonodavstvo BiH i njegova provedba na svim nivoima bude u skladu sa obavezama BiH koje proizlaze iz međunarodnih sporazuma.

Ministarstvo vanjskih poslova je nadležno za provođenje utvrđene politike BiH i radi na razvoju međunarodnih odnosa u skladu sa stavovima Predsjedništva BiH, zastupanju BiH u diplomatskim odnosima, praćenju stanja u međunarodnim odnosima, uspostavljanju i praćenju održavanja diplomatskih odnosa, organizacija, usmjeravanju i koordiniranju rada diplomatsko-konzularnih predstavništava u BiH i inozemstvu, uspostavljanju saradnje i učlanjivanju u međunarodne organizacije, praćenju međunarodnih ekonomskih kretanja, pripremi bilateralnih i međunarodnih sporazuma, organiziranju diplomatskih posjeta, vršenju poslova u vezi s boravkom i zaštitom prava i interesima državljana BiH na stalnom i privremenom boravku u inozemstvu i domaćih pravnih osoba u inozemstvu i dr. aktivnostima u vezi s međunarodnim odnosima.

Ministarstvo sigurnosti je nadležno za: sprečavanje i otkrivanje krivičnih djela terorizma, trgovine drogom, krivotvorenja domaće i strane valute i trgovine ljudima i drugih krivičnih djela s međunarodnim ili međuentitetskim elementom; zaštitu osoba i objekata; prikupljanje i korištenje podataka od značaja za sigurnost BiH; organizaciju i usaglašavanje aktivnosti entitetskih ministarstava unutrašnjih poslova i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine u ostvarivanju sigurnosti zadataka u interesu BiH.

U Ministarstvu sigurnosti BiH nalaze se sljedeće upravne organizacije:

Centralni sektor koji se sastoji iz nekoliko sektora (Sektor za imigraciju, Sektor za azil, Sektor za međunarodnu saradnju, Sektor za analitiku i procjenu, Sektor za koordinaciju, Sektor za civilnu zaštitu); Ministarstvo sigurnosti centralni sektori.

Ministarstvo sigurnosti je jedno od novoformiranih ministarstava na nivou BiH, 2003. godine. Ovo Ministarstvo ima nadležnosti za sprečavanje i otkrivanje kaznenih djela terorizma, trgovine drogom, krivotvorenja domaće i strane valute i trgovine ljudima i drugih krivičnih djela s međunarodnim elementom, provođenje politike, useljavanja i azila i politike za kretanje i boravak stranaca u BiH itd.

U okviru ovog Ministarstva postoji više agencija i stručnih sektora koji su zaduženi za različita pitanja.

Sektor za imigraciju i azil zadužen je za regulisanje statusa, kretanja i boravka stranaca, dodjelu azila, zaštitu žrtava trgovine.

U skladu s navedenim, Ministarstvo svoje aktivnosti provodi u skladu s posebnim zakonskim propisima o zaštiti žrtava trgovine i azilanata. Ove aktivnosti provode se i u saradnji s nevladinim organizacijama koje djeluju u Bosni i Hercegovini.

U okviru ovog ministarstva u toku je formiranje imigracijske službe koja će pokrivati prostor Bosne i Hercegovine i preuzeti nadležnosti od entitetskih ministarstava unutarnjih poslova koji su do sada djelovali u Odjelu za strance.

Službenici koji su uposleni u ovim odjelima uključeni su u edukaciju s ciljem osposobljavanja u radu s posebnim kategorijama stranaca (azilanti, ilegalni imigranti) radi prevencije trgovine ljudima, a posebno zaštite djece.

Državna agencija za krivične istrage i zaštitu BiH (SIPA)

SIPA je upravna organizacija u okviru Ministarstva sigurnosti BiH, s operativnom samostalnošću, osnovana radi obavljanja policijskih poslova.

U sjedištu Agencije, koje se nalazi u Sarajevu u Odjeljenju za krivične istrage, nalazi se Odsjek za krivične istrage u čijem sastavu se nalazi Tim za suzbijanje trgovine ljudima i seksualnih delikata. Navedeni Tim se u posebnoj segmentu bavi suzbijanjem trgovine djecom i sprečavanjem seksualnih delikata nad djecom. Ujedno Tim u sjedištu vrši koordinaciju ukupnih aktivnosti iz oblasti suzbijanja trgovine ljudima i seksualnih delikata nad timovima koji se nalaze u regionalnim kancelarijama/uredima u Sarajevu, Banjoj Luci, Mostaru i u Brčkom (Regionalna kancelarija/ured u Brčkom je u formiranju, međutim, sjedište navedenog ureda još nije definitivno određeno). Osim navedenih aktivnosti, Tim u sjedištu SIPA-e ima obavezu praćenja i prikupljanja svih interesantnih modusa krijumčarenja ljudi, prikupljanje dokaza o izvršenim krivičnim djelima u vezi s trgovinom ljudima, a posebno djecom, sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima i seksualnih delikata, objedinjavanje evidencija o trafikerima, žrtvama trgovine i seksualnih delikata, pomoć žrtvama, preventivne aktivnosti, saradnja s nevladinim i vladinim sektorom, organiziranje obuke istražitelja SIPA-e u vezi s načinom rada iz oblasti borbe protiv trgovine ljudima, obaveza implementacije projekata u saradnji sa EUPM: Borba i intervencija protiv trgovine ljudima, Projekat FIGHT Protok dokumenata o trgovini ljudima s ciljem stvaranja navike trajnog obnavljanja profesionalnog znanja, te u sklopu FIGHT Projekta-Međunarodna i državna saradnja u vezi sa aktivnosti SIPA-e na suzbijanju trgovine ljudima.

«FIGHT Projekat» znači : Fi borba, G protiv, H ljudima T trgovina, odnosno predstavlja kompletan program borbe protiv kriminala u vezi s trgovinom ljudima. Ovo uključuje trgovinu žena, muškaraca, djece, trgovinu ljudskim organima (tkivom), seksualnu eksploataciju djece, eksploataciju u vidu pornografije na internetu i sl.

U sklopu navedenih projekata poseban akcenat je dat na osposobljavanju policijskih službenika za obavljanje intervjua (razgovora) s djecom do 12 godina starosti i mentalno retardiranim osobama. Ujedno je predviđeno opremanje soba za vođenje razgovora s djecom starosne dobi do 12 godina i mentalno retardiranih osoba, kao i soba za vođenje razgovora sa žrtvama trgovine ljudima

Državna granična služba (DGS)

Državna granična služba je upravna organizacija u okviru Ministarstva sigurnosti BiH, osnovana radi obavljanja policijskih poslova u okviru nadzora granice i kontrole saobraćaja na graničnim prijelazima, te obavljanja svih policijskih poslova u vezi s krivičnim djelima koja se gone po službenoj dužnosti.

DGS je organizirana na sljedeći način: Organom rukovodi direktor, zamjenik i pomoćnici; Glavni ured/kancelarija; terenski uredi; jedinice granične službe;

U Glavnom uredu se nalazi Centralni istražni ured, u čijem sastavu je Odjeljenje za istrage unutar kojeg se nalaze istražitelji za borbu protiv trgovine ljudima, a u okviru te djelatnosti je i rad na sprečavanju nasilja nad djecom, u vidu preduzimanja mjera i aktivnosti sprečavanja trgovine djecom.

Terenski uredi nalaze se u Bijeljini, Višegradu, Sarajevu, Čapljini, Grahovu i Gradišci. U okviru Odsjeka za istrage rade istražitelji za borbu protiv trgovine ljudima. U sklopu linije rada borbe protiv trgovine ljudima istražitelji DGS vode posebnu evidenciju i primjenjuju posebne mjere kada su u pitanju djeca kao žrtve trgovine, odnosno kada je u pitanju prekogranični kriminal (krijumčarenje) djece.

Interpol (NCB Nacionalni centralni biro)

Interpol je po definiciji Međunarodna organizacija kriminalističkih policija čiji je prevashodni zadatak razmjena podataka, postupanje po zahtjevu kriminalističkih policija drugih zemalja članica INTERPOL-a, razmjena iskustava i dr.

Budući da je BiH članica Interpola, u sklopu navedenih poslova posredstvom Interpola, odnosno NCB (Nacionalni centralni biro) Sarajevo se vrši, između ostalog, i razmjena podataka u vezi s trgovinom ljudima, a samim tim i u vezi s nasiljem nad djecom. U organizaciji NCB se nalaze inspektori zaduženi za liniju rada u vezi s trgovinom ljudima. Svi zahtjevi kriminalističkih policija u BiH, bez obzira o kojoj se policijskoj agenciji radi, upućeni drugim državama, prosljeđuju se posredstvom INTERPOL-a (NCB) BiH Sarajevo.

Pri Generalnom sekretarijatu Interpola postoji Radna grupa specijalizirana za borbu protiv zločina nad djecom.

1.4. Tužilaštvo Bosne i Hercegovine

Tužilaštvo je nezavisno od sudstva i policije i nijedna osoba nema pravo da upućuje, naređuje ili utječe na tužilaštvo u vršenju njegove funkcije. Tužilaštvo je odgovorno za krivično gonjenje počinalaca krivičnih djela u skladu s Krivičnim zakonom BiH i drugim zakonima kojima je regulirana krivična odgovornost na nivou Bosne i Hercegovine. Tužilaštvo BiH usmjerava nadležnu policiju u istraživanju krivičnih djela, uključujući ispitivanje osumnjičenih i svjedoka, pretrese, privremeno oduzimanje predmeta, pritvora i hapšenja i, ako je neophodno, provođenje istraga u skladu sa zakonom. Tužilac, u procesu istrage krivičnih djela i u postupku gonjenja počinitelja krivičnih djela rukovodi, nadgleda i, ako je potrebno, vrši istragu krivičnih djela. Za vršenje ove funkcije veoma je značajna saradnja s drugim nadležnim institucijama.

1.5. Institucije Brčko Distrikta BiH

Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine ima status distrikta i pod ingerencijom je Bosne i Hercegovine. Distrikt je teritorijalna jedinica i ima zakonodavnu i izvršnu vlast. Policijska služba je organizirana u okviru **Policijske uprave BD** i ima policijske ovlasti za teritorij Brčko Distrikta. Što se tiče Policijske **Distrikta Brčko**, bitno je istaći da se poslovi u vezi s nasiljem nad djecom rade uglavnom u Jedinici krim. policije i to najčešće u okviru nadležnosti jednog od 9 timova linija rada Tima za trgovinu ljudima, seksualne delikte i nasilje u porodici.

Brčko Distrikt, također, ima svoje **Tužilaštvo BD** koje ima ovlasti slične ovlastima ostalih tužilaštava u BiH samo na osnovu zakona BD.

Odjeljenje za zdravstvo i ostale usluge je organizacijska izvršna jedinica BD koja je zadužena za obavljanje poslova iz oblasti socijalne i zdravstvene zaštite pa time i zaštite djece.

1.6. Institucije Republike Srpske i Federacije BiH

(Prilog: Shema 2. Institucionalni mehanizam na entitetskom nivou (FBiH i RS))

1.6.1. Ministarstva na nivou entiteta

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, dječiju zaštitu je nadležno za: upravne, stručne i druge poslove u zakonima koji se odnose na nadležnosti u oblastima: socijalne politike (socijalna sigurnost i solidarnost, zaštita civilnih žrtava rata, zaštita porodice, usvojenje i starateljstvo, socijalna zaštita); rada i zapošljavanja; penzijskog i invalidskog osiguranja.

Ministarstvo pravde je nadležno za: upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na ostvarivanje nadležnosti u oblasti: pravosudnih institucija i uprave, bavi se još upravnim nadzorom nad radom pravosudne uprave (u F BiH i ostalih federalnih tijela uprave), praćenjem, izvršenjem krivičnih sankcija, naročito nad maloljetnicima, pripremom zakona iz oblasti uprave, pravosuđa, krivičnog i građanskog prava.

Ministarstvo unutrašnjih poslova je nadležno za: sprečavanje i otkrivanje krivičnih djela međunarodnog kriminala i terorizma, neovlaštene trgovine drogom i organiziranog kriminala; zaštitu ljudskih prava i građanskih sloboda u oblasti unutrašnjih poslova...

Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske: u sjedištu Ministarstva u sastavu Uprave kriminalističke policije nalazi se Odjeljenje za suzbijanje organiziranog kriminaliteta u čijoj je nadležnosti borba protiv trgovine ljudima. MUP RS ima 5 centara javne bezbjednosti (CJB) koji se nalaze u Banjoj Luci, Doboju, Bijeljini, Istočnom Sarajevu i Trebinju, te 4 stanice javne bezbjednosti (SJB) koje se nalaze u Prijedoru, Mrkonjić Gradu, Zvorniku i Foči. U centrima javne bezbjednosti u sastavu Odjeljenja kriminalističke policije nalaze se Odsjeci za borbu protiv organiziranog kriminaliteta koji u svom sastavu imaju zadužene istražitelje za borbu protiv trgovine ljudima (izuzetak čini CJB Banja Luka koja zbog veličine ima Sektor krim. policije i Odjeljenje za borbu protiv organiziranog kriminaliteta u čijem se sastavu nalaze istražitelji za borbu protiv trgovine ljudima, a imaju i istražitelja za maloljetničku delinkvenciju). U stanicama javne bezbjednosti u sastavu kriminalističke policije u grupi za borbu protiv organiziranog kriminaliteta nalazi se istražitelj za borbu protiv trgovine ljudima. U sklopu svojih poslova istražitelji za borbu protiv organiziranog kriminaliteta rade na suzbijanju nasilja nad djecom. Svi egzaktni podaci u vezi s navedenom problematikom se slivaju u Upravu kriminalističke policije u sjedištu MUP-a RS, koji je ujedno zadužen za saradnju sa NVO na regionalnom nivou, entitetskom nivou, saradnju sa NVO i obuku policije u vezi sa suzbijanjem trgovine ljudima.

Ministarstvo unutrašnjih poslova Federacije BiH: u skladu s ustavnim uređenjem Bosne i Hercegovine, koju čine entiteti Federacija BiH i Republika Srpska, te Distrikt Brčko, unutrašnji poslovi u Federaciji BiH u nadležnosti su Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova i 10 kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova.

Radi se o decentraliziranom ustroju policijskih snaga u kojem je Federalno ministarstvo unutrašnjih poslova nadležno za djela terorizma, međukantonalnog kriminala, stavljanja u promet i opojnih droga i organiziranog kriminala. Nadležnost FMUP-a, također, obuhvata poslove državljanstva FBiH te osiguranje određenih ličnosti i zgrada Federacije.

Kantonalna ministarstva unutrašnjih poslova su nadležna za ostale unutrašnje poslove pojedinačno na prostoru svog kantona.

Ustrojstvo FMUP-a i njegovu unutrašnju organizaciju utvrđuje Vlada FBiH, pri čemu se mora voditi računa o nizu faktora. U cilju efikasnog izvršavanja poslova i zadataka propisanih Zakonom o unutrašnjim poslovima iz djelokruga unutrašnjih poslova, utvrđeni su i uspostavljeni sljedeći organizacijski oblici: Kabinet ministra, Uprava administracije i Uprava policije.

Uprava policije, kao sastavni dio Ministarstva, zadužena je prvenstveno za operativni dio policijskih poslova, a njome rukovodi direktor i operativno je i finansijski potpuno samostalna. Uprava policije neposredno poduzima mjere na sprečavanju i otkrivanju krivičnih djela iz naprijed navedenih oblasti.

U tu svrhu u sjedištu FMUP-a u Sarajevu, u okviru Uprave policije postoji Sektor kriminalističke policije, u čijem se sastavu nalazi 10 odjeljenja. U Odjeljenju za organizirani i međukantonalni kriminal postoje 3 odsjeka i to Odsjek za imovinske delikte, Odsjek za krvne

delikte i (od 01. 03. 2003. godine) Odsjek za suzbijanje trgovine ljudima. Postoji intencija da Odsjek za suzbijanje trgovine ljudima, pored poslova trgovine ljudima, krijumčarenja ljudi i organizirane prostitucije, u svoju nadležnost preuzme problematiku seksualnog kriminala i nasilja u porodici, i to nasilja u porodici više u smislu praćenja te problematike na nivou FBiH nego u smislu postupanja po konkretnim predmetima. Naime, po konkretnoj problematici nasilja u porodici postupaju niže organizacijske jedinice tj. kantonalni MUP-ovi (ima ih 10 u FBiH) odnosno policijske uprave. U svakom KMUP-u u okviru Sektora krim. policije (najčešće unutar Odjeljenja za posebne namjene) postoji najmanje jedan ovlaštenu policijski službenik inspektor koji je zadužen za praćenje ove problematike na području svog kantona. Njemu su na raspolaganju jedan ili više policijskih službenika iz svake policijske uprave kojima je glavni, ali ne jedini posao nasilje u porodici.

U FMUP-u, u većini KMUP-ova i u Policiji Distrikta Brčko već je uspostavljena soba za saslušanje žrtava trgovine, odnosno djece čije je opremanje finansirala britanska i holandska vlada. Ove sobe su se već počele koristiti u ove svrhe ili je njihovo korištenje pitanje dana.

Ministarstvo zdravstva nadležno je za upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom u oblasti zdravstva i odnosi se uglavnom na organiziranje sistema zdravstvene zaštite.

Sistem zdravstvenog osiguranja i zdravstvene zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine uspostavljen je, saglasno odredbama Zakona o zdravstvenom osiguranju, («Službene novine Federacije BiH», broj 30/97) i Zakona o zdravstvenoj zaštiti («Službene novine Federacije BiH», broj 29/97) na osnovama podijeljene nadležnosti između federalne i kantonalne vlasti, odnosno decentraliziran.

Zakon o zdravstvenoj zaštiti („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 18/99, 58/01 i 62/02), Zakon o zdravstvenom osiguranju („Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 18/99, 51/01, 70/01, 57/03).

Ministarstvo obrazovanja je nadležno za: upravne, stručne i druge poslove koji se odnose na predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, pedagoške standarde i normative prostora, opreme i nastavnih sredstava za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i odgoj.

1.6.2. Tužilaštva entiteta

Tužilaštva entiteta imaju sličnu nadležnost kao i državno tužilaštvo u pogledu pokretanja istraga i odgovorna su za krivično gonjenje počinalaca krivičnih djela u skladu sa entitetskim propisima. U FBiH kantonalna tužilaštva, također, imaju nadležnosti u pogledu pokretanja istraga po osnovu Federalnog krivičnog zakona za krivična djela koja se odnose na dječiju prostituciju, pornografiju i ostale oblike nasilja nad djecom.

1.6.3. Centri za socijalni rad - vodeće institucije za dječiju zaštitu

U Bosni i Hercegovini ulogu vodeće Vladine agencije za rješavanje nasilja nad djecom imaju centri za socijalni rad.

Centar za socijalni rad je institucija gdje dijete žrtava nasilja može dobiti stručnu pomoć, odgovarajući tretman, savjetodavno-terapijsku uslugu i svaku drugu neophodnu pomoć u cilju njegove zaštite.⁴⁰

⁴⁰ Član 60. stav 2. Zakona o socijalnoj zaštiti - Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti (2003. god.) RS:
"Centar za socijalni rad, pored poslova iz stava 1. ovog člana, obavlja i stručne poslove u provođenju socijalne zaštite i socijalnog rada, porodične zaštite i dječije zaštite, i to:

Centri za socijalni rad nemaju posebna finansijska sredstva za rješavanje općih oblika nasilja. Dio sredstava koja su namijenjena za realizaciju prava iz Zakona o socijalnoj zaštiti, za porodično-pravnu zaštitu jednim dijelom koriste se za finansiranje pitanja rješavanja porodičnog nasilja i nasilja nad djecom.

U Federaciji BiH postoji 71 općih i 10 kantonalnih centara za socijalni rad.

(Prilog: Shema 3. Struktura institucija socijalne i dječije zaštite u FBiH)

U Republici Srpskoj postoje 44 centra za socijalni rad i 18 službi socijalne i dječije zaštite, koji funkcioniraju kao općinski organ vlasti.

(Prilog: Shema 4. Struktura institucija socijalne i dječije zaštite u RS-u)

U Brčko Distriktu postoji jedan centar za socijalni rad i 3 službe socijalne i dječije zaštite.

(Prilog: Shema 5. Struktura institucija socijalne i dječije zaštite u Brčko Distriktu)

1.6.4. Ustanove socijalne i dječije zaštite

U Federaciji BiH: ustanove socijalne i dječije zaštite su podijeljene u vladin i nevladin sektor. Vladin sektor socijalne i dječije zaštite čine domovi za nezbrinutu djecu odnosno djecu bez roditeljskog staranja, zavodi za zaštitu djece i omladine, zavodi za zbrinjavanje osoba s posebnim potrebama i zavodi za odgoj muške djece i omladine. Nevladin sektor socijalne i dječije zaštite su domovi i centri za nezbrinutu djecu odnosno dječija sela i socijalno-pedagoške životne zajednice.
(Prolog: Shema 6. Popis ustanova socijalne i dječije zaštite u FBiH i RS-u)

U Republici Srpskoj: ustanove socijalne i dječije zaštite čini Vladin sektor koji se odnosi na domove za nezbrinutu djecu, domove za djecu ometenu u razvoju, zavod za slijepe i slabovidne, zavod za žensku djecu i omladinu i centar za rehabilitaciju slijepih i invalidnih osoba.
(Prilog: Shema 6. Popis ustanova socijalne i dječije zaštite u FBiH i RS-u)

IV ANALIZA ZAKONODAVNOG OKVIRA I INSTITUCIONALNIH MECHANIZAMA

U cilju identifikacije problema koji se odnose na efikasnost zaštite djece od trgovine ljudima, u okviru ovog dijela analiziramo zakonodavni okvir i institucionalne mehanizme na način da zaštitu djece posmatramo kroz više situacija te putem različitih pravnih izvora, bilo da su

1. otkriva i prati socijalne potrebe građana i probleme u oblasti socijalne zaštite,
 2. predlaže i preuzima mjere u rješavanju stanja socijalnih potreba građana i prati njihovo izvršenje,
 3. organizira i provodi odgovarajuće oblike socijalne zaštite i dječije zaštite i neposredno pruža usluge socijalne zaštite i socijalnog rada,
 4. razvija i unapređuje preventivne aktivnosti koje doprinose sprečavanju i suzbijanju socijalnih problema,
 5. pruža dijagnostičke usluge, provodi odgovarajući tretman, savjetodavno-terapijske usluge i stručnu pomoć korisnicima,
 - 5a. radi na osnivanju porodičnog savjetovališta u cilju pružanja usluga porodici i pojedincu,
 6. podstiče, organizira i koordinira profesionalni i dobrovoljni rad u oblasti socijalne zaštite,
 7. radi na izvršavanju odgojnih mjera prema maloljetnim osobama,
 - 7a. radi na izboru i primjeni odgojnih preporuka prema maloljetnicima,
 8. vodi evidenciju i dokumentaciju o pruženim uslugama i preduzetim mjerama u okviru svoje djelatnosti,
 9. radi na razvoju partnerstva među različitim akterima u zajednici koji pružaju socijalne usluge,
 - 9a. radi na razvoju raznovrsnih modela zbrinjavanja korisnika u zajednici i socijalnih usluga u skladu s potrebama korisnika,
 10. vrši i druge poslove utvrđene zakonom i odlukom skupštine općine odnosno grada.
- Ministarstvo nadležno za socijalnu zaštitu utvrđuje normativne i standardne za obavljanje poslova centara za socijalni rad u vršenju javnih ovlaštenja."

u pitanju međunarodni izvori, domaći zakoni, pravila i akti institucija ili različito postupanje nadležnih službenika i institucija u određenim situacijama koje se odnose na zaštitu djece od trgovine ljudima.

Polazna osnova za razmatranje statusa i položaja djeteta u relevantnom zakonodavnom okviru Bosne i Hercegovine bazira se na definiciji djeteta.

1. Definicija djeteta

Nacionalni mehanizam zaštite djece od trgovine u Bosni i Hercegovini, također, polazi od istog principa, tako da **definiciju djeteta** možemo identificirati u nekim zakonima kao direktno preuzetu opću definiciju iz Konvencije o pravima djeteta ili kao složenu, indirektnu definiciju kojom se odlučuje o nekom pravu djeteta. To se uočava u više zakona u Bosni i Hercegovini.

1.1. Međunarodni izvori

Polazna osnova za analizu definicije djeteta je definicija koja je utvrđena u okviru člana 1. Konvencije o pravima djeteta koja naglašava:

"...dijete je ljudsko biće koje nije navršilo 18 godina života, ako se, na osnovu zakona koji se odnosi na dijete, punoljetstvo ne stiče ranije."

1.1.2. Protokol za sprečavanje, zaustavljanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom, kojim se dopunjuje konvencija UN protiv transnacionalnog organiziranog kriminala u okviru člana 3. tačka (d) naglašava:

"Dijete" znači osobu ispod osamnaest godina starosti."

1.1.3. Haška konvencija o građansko-pravnim aspektima međunarodne otmice djece u okviru člana 4. utvrđuje indirektno definiciju djeteta koja glasi:

"Konvencija će se primjenjivati na dijete koje je živjelo u državi ugovornici neposredno prije bilo kakve povrede prava na staranje ili na viđenje. Konvencija će prestati da se primjenjuje kada dijete napuni 16 godina."

1.1.4. Opcioni protokol uz Konvenciju o pravima djece, dječijoj prostituciji i dječijoj pornografiji u potpunosti preuzima definiciju djeteta i identificira posebno osjetljive grupe djece odmah u okviru preambule gdje se ističe:

„da su djevojčice izložene većem riziku.“

1.2. Nacionalno zakonodavstvo

Bosanskohercegovački zakoni na različit način definišu dijete u odnosu na njegovu starosnu dob, sposobnost rasuđivanja, odgovornost, ostvarivanje ili dodjeljivanje prava, utvrđivanje obaveze te u vezi s dr. pravima.

1.2.1. Kada je u pitanju **krivično-pravna zaštita**, u okviru Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine u članu 1. tač. (8) i (9) naglašava se sljedeće:

„Dijete je u smislu ovog Zakona, osoba koja nije navršila četrnaest godina života. Maloljetnik je, u smislu ovog Zakona, osoba koja nije navršila osamnaest godina života.“

1.2.2. Kada je u pitanju **zaštita djece kao svjedoka**, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka BiH preuzima u okviru člana 3. stav (3) definiciju iz krivičnog zakona:

„Ugroženi svjedok je onaj svjedok koji je ozbiljno fizički ili psihički traumatiziran okolnostima pod kojima je izvršeno krivično djelo ili koji pati od ozbiljnih psihičkih poremećaja koji ga čine izuzetno osjetljivim, odnosno dijete i maloljetnik.“

1.2.3. Kada je u pitanju **socijalna zaštita djece**, definicije su višestruko složene i indirektno. Zakon o dječijoj zaštiti RS nema definiciju djeteta, ali se u članu 20. ovog Zakona u pogledu prava na dječiji dodatak spominje dob djeteta do 15 godina života, a u članu 23. spominju djeca ometena u razvoju ...“do 19 godina života.“ ili ...“dijete poslije navršene 19. godine života...” kao poslovno nesposobna osoba.

U okviru Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice s djecom Federacije BiH u članu 6. djetetom se smatra osoba do 18 godina života. Izuzetno - u skladu sa spomenutim članom 6.- djetetom se smatra osoba koja ima više od 18 godina života, a manje od 27 godina radi ostvarivanja prava na dodatak na djecu i školarinu ili stipendije.

1.2.4. Kada je u pitanju **građansko-pravni status djeteta** Porodični zakon Federacije BiH utvrđuje definicije za pravo djece u pogledu prava na zaključivanje braka kao što je u članu 15 u kojem se navodi sljedeće:

- (1) "Brak ne može sklopiti osoba koja nije navršila 16 godina života.
- (2) Izuzetno, sud može u vanparničnom postupku dozvoliti sklapanje braka osobi koja nije navršila 16 godina života ako utvrdi da postoje opravdani razlozi da je ta osoba tjelesno i duševno sposobna za vršenje prava i dužnosti koje proizilaze iz braka i da je brak u njenom interesu."

Ovaj Zakon utvrđuje i definicije koje se odnose na sticanje poslovne sposobnosti u članu 157. u kojem se navodi sljedeće:

" Poslovna sposobnost stiče se punoljetstvom ili sklapanjem braka prije punoljetstva.

Punoljetnom postaje osoba koja je navršila 18 godina života.

Poslovnu sposobnost može steći i maloljetna osoba starija od 16 godina koja je postala roditelj.

O sticanju poslovne sposobnosti na način utvrđen u stavu 3. ovog člana odlučuje sud u vanparničnom postupku na prijedlog maloljetne osobe, uzimajući u obzir njenu duševnu zrelost. Maloljetnik sa navršениh 14 godina stiče ograničenu poslovnu sposobnost."

Osim ove definicije, u okviru ovog zakona utvrđene su i situacije i produženja starateljstva nad punoljetnim djetetom. Ista rješenja sadrži i Porodični zakon RS.

1.2.5. Kada je u pitanju **pravo djece na rad** u okviru Zakona o radu Federacije BiH, član 12., navodi se sljedeće:

“Ugovor o radu ne može se sklopiti s osobom koja nije navršila 15 godina života. Osobe između 15 i 18 godina života (maloljetnik) može se zaposliti pod uvjetom da od ovlaštenog ljekara ili mjerodavne zdravstvene ustanove pribavi potvrdu kojom dokazuje da ima opću zdravstvenu sposobnost za obavljanje tih poslova.“

Isto rješenje se primjenjuje i u RS.

1.2.6. Kada je u pitanju **zdravstvena zaštita djece** u okviru Zakona o zdravstvenoj zaštiti Federacije BiH pravo na zdravstvenu zaštitu imaju “djeca koja su navršila 15 godina života, a nisu završila osnovno školovanje ili se po završetku osnovnog školovanja nisu zaposlila, ako se u roku od 30 dana od dana navršениh 15 godina života, odnosno od dana završetka školske godine prijave Zavodu za zapošljavanje”.

Zdravstvena zaštita djece se veže za pravo roditelja koji su njihovi osiguranici, a isto rješenje se primjenjuje i u RS.

Definicija djeteta u različitim zakonima koji su navedeni predstavlja autentičan osnov ostvarivanja prava djece koja mogu doći u situaciju da postanu potencijalne žrtve ili identificirane žrtve trgovine. Starosna dob djece u odnosu na ostvarenje prava na slobodu kretanja bez pratnje, pravo djeteta na samostalno odlučivanje nije jedinstveno na nivou Bosne i Hercegovine i u pogledu eventualnih posljedica može djecu dovesti u određene rizične situacije.

Kada je u pitanju krivična odgovornost, starosna dob djeteta, također, utječe na položaj i odgovornost djeteta. U skladu sa zakonom razlikuje se dijete koje ne podliježe krivičnoj odgovornosti i maloljetnik (osoba iznad 14 godina) koja podliježe krivičnoj odgovornosti.

S obzirom na univerzalnu i trajnu obavezu djelovanja svih institucija u Bosni i Hercegovini u najboljem interesu djeteta, prema osobama do 18 godina i u skladu s definicijom Konvencije o pravima djeteta, nameće se potreba za detaljnom analizom djelovanja definicije djeteta, njegove sigurnosti u pogledu navedene definicije, te cjelokupnog statusa zaštite djece od trgovine ljudima.

Kada je u pitanju usklađivanje nacionalnog s međunarodnim zakonodavstvom, potrebno je razmotriti mogućnost da u najboljem interesu djeteta, ukoliko to zahtijeva određena situacija, odredbe nacionalnog zakonodavstva dozvole odstupanje ili derogiranje od utvrđenih pravila, kako bi se poboljšalo djelovanje nadležnih institucija u cilju zaštite djeteta te efikasnog suzbijanja trgovine djecom.

2. Građansko-pravna zaštita djeteta

Prava djece koja su utvrđena u okviru nacionalnog zakonodavstva omogućavaju djeci veoma dobar vid zaštite naročito u pogledu građansko-pravne zaštite. Djeca, u skladu s važećim zakonima u Bosni i Hercegovini, imaju pravo da po rođenju budu upisana u matične knjige rođenih. Djeca imaju pravo na vlastite identifikacijske isprave. Roditelji su dužni da se brinu o njihovom odgoju, obrazovanju i ostalim potrebama. Mogu ostvarivati pravo na novčana primanja po osnovu dječijeg dodatka, pravo na liječenje i socijalnu pomoć.

Djeca određene starosne dobi, kako je već navedeno u definiciji, mogu sklapati i maloljetnički brak pod određenim uvjetima, raditi određene poslove s navršениh 15 godina života. Djeca imaju pravo na "ime i državljanstvo" što je naglašeno članom 7. Konvencije o pravu djeteta i zakonima koji su navedeni u ovom materijalu.

U Bosni i Hercegovini česta je praksa da se djeca ne upisuju u matične knjige rođenih. Na taj način se djeca lišavaju čitavog niza prava koja se stječu državljanstvom kao što su pravo na besplatnu zdravstvenu zaštitu, dječiji dodatak, školovanje itd.

Također je evidentno da su kazne za neprijavlivanje veoma male i da se u nekim sredinama naplaćuju takse za realizaciju ove aktivnosti. Istraživanje koje je provedeno u proteklom periodu pokazalo je da su djeca pripadnici romske manjine najugroženija i najviše izložena riziku, i da je u Bosni i Hercegovini najviše romske djece koja nisu upisana u matične knjige.

Poseban problem predstavlja identifikacija djece iz izbjegličkih porodica koje borave u Bosni i Hercegovini te djeca iz azilantskih porodica za koje nije moguće pribaviti vjerodostojne identifikacijske dokumente. Najčešća situacija koja se javlja upravo je nedostatak vjerodostojnih isprava te podataka o njihovom rođenju.

Rad djece u cilju eksploatacije rijetko nadziru nadležne inspeksijske službe. Pri tome je znatan nedostatak podataka i informacija o radnoj eksploataciji djece. Evidentno je, međutim, da se na osnovu istraživanja i podataka nevladinih organizacija uočava problem eksploatacije djece kroz rad na mjestima kao što su: ulica, barovi, hoteli, noćni klubovi, restorani, disko-klubovi, prodajni centri, parkirališta i sl. javna mjesta.

Maloljetnički brakovi koji su sklopljeni uz dozvolu roditelja i staratelja uopće se ne nadziru. Saradnja institucija u pogledu razmjene informacija u navedenim situacijama je nedovoljna.

U cilju prevencije problema trgovine djecom, dozvoljavajući pri tome djeci da samostalno odlučuju, potrebno je razmotriti mogućnost da se u okviru nadležnih postupanja odgovarajućih službi uvedu preventivne mjere koje dozvoljavaju da se već donesene odluke, u interesu djece, suspenduju ili odlože u njihovoj primjeni ili se uključi pojačani nadzor nadležnih institucija ako postoji sumnja na zloupotrebu djece u svrhu trgovine.

3. Krivično i prekršajno gonjenje počinitelja

Krivično i prekršajno gonjenje počinitelja su dva odvojena procesa koja se realiziraju po osnovu različitih zakona. Činjenica je, međutim, da se u okviru ovih postupaka pojavljuje jedna zajednička situacija koja je veoma važna kada su u pitanju djeca i krivično djelo trgovine djecom.

Kada je u pitanju prostor Bosne i Hercegovine, djeca se najčešće nalaze na ulici, u prosjačenju, čime se takvi slučajevi kvalificiraju kao prekršaj. Veliki broj ovih prekršaja uopće ne bude pokrenut i završava se izricanjem opomene roditelju ili staratelju djeteta.

Sve su brojniji slučajevi da djeca predškolskog uzrasta svakodnevno proše na ulicama. Saznanja upućuju da se često radi o organiziranoj zloupotrebi i iskorištavanju djece od odraslih.

Kada su u pitanju djeca sa ulice, ovi slučajevi mogu voditi i u drugom pravcu, i to u pravcu trgovine djecom i seksualnog iskorištavanja djece te trgovine organima.

Podaci o prekršajima, također, treba da budu tretirani kao podaci o krivičnim slučajevima u kojima se kao žrtve pojavljuju djeca, jer je prisilan rad dio organizirane trgovine ljudima, odnosno djecom radi organiziranog prosjačenja.

Posebna tema je analiza izređenih kazni za krivična djela učinjena prema djeci. Politika oštrijeg kažnjavanja počinitelja krivičnih djela nad djecom, također, veoma je važna preventivna politika koji značajno utječe na suzbijanje trgovine djecom.

Kako bi se politika kažnjavanja kontinuirano pratila i u vezi s politikom kažnjavanja provodile određene preventivne aktivnosti, kada su u pitanju krivična djela učinjena prema djeci, potrebno je kontinuirano analizirati izrečene kazne te u cilju informiranja javnosti objavljivati rezultate.

4. Obrazovanje i obavezno redovno školovanje

Sve veći broj istraživanja pokazuje da jedan broj djece uopće nije uključen u obavezno osnovno školovanje. Identificirane su sljedeće skupine: raseljena djeca, romska djeca s nepoznatim, ali i stalnim mjestom boravka, djeca s umanjenim tjelesnim sposobnostima, socijalno ugrožena djeca, delinkventna (naročito ženska) djeca, mlada djeca u porodicama s više djece školskog uzrasta itd. Ne funkcioniraju zakonom predviđeni sistemi kontrole obaveznog

pohađanja osnovne škole u skladu sa zakonom, pa samim tim ni sankcije prema onima koji svojim radom ili neradom dozvoljavaju potpunu odsutnost ovih kategorija djece iz škole.

Nezamjenjiva je uloga pedagoga i/ili psihologa u školama, porodičnih savjetovališta, policije i centara za socijalni rad zbog čega je potrebno usklađivanje zakona u pogledu definiranja načina saradnje ovih institucija.

*Osim izmjena u zakonima potrebno je uključiti obavezne programe prevencije u nekim sredinama kako bi se formirali interdisciplinarni **STRUČNI TIMOVI ZA RAD S DJECOM NA ULICI I DJECOM KOJA SU NAPUSTILA REDOVNO ŠKOLOVANJE.***

5. Porodična zaštita djece

Obaveza porodice je: odgoj, obrazovanje, čuvanje, izdržavanje, zastupanje interesa djeteta, briga o zdravlju. Zanemarivanje i napuštanje, zlostavljanje djece je, nažalost, učestala pojava na prostoru Bosne i Hercegovine. Posljedica jeste: smještaj djeteta u drugu porodicu, smještaj djeteta u ustanovu socijalne zaštite, oduzimanje roditeljskog prava. Vršenje nadzora, odlučivanje o starateljstvu djece u bračnoj i vanbračnoj zajednici, saglasnost za sklapanje braka maloljetnika, provođenje mjera djece koja su odgojno zanemarena neke su od nadležnosti centara za socijalni rad.

Trgovina djecom nije eksplicitno obuhvaćena u okviru važećih zakona tako da se ovaj problem rješava u okviru pojma nasilja u porodici ili nasilja nad djetetom što nije dovoljan način za efikasnije djelovanje. U cilju adekvatne zaštite djece moguće je primijeniti analogno postupanje.

Jednu od najefikasnijih odredbi predstavlja član 22a Zakona o socijalnoj zaštiti Brčko Distrikta, koji sadrži definiciju u kojoj je dijete žrtva trgovine, direktno definirana kao korisnik pomoći.

Djeca izložena nasilju u porodici najčešće postaju rizične grupe u cilju trgovine djecom te su u tom smislu najlakši plijen za osobe koje vrše trgovinu ljudima.

S druge strane, uloga porodice u resocijalizaciji i rehabilitaciji žrtve je nezamjenjiva. S obzirom da i porodica može predstavljati problem, potrebno je razmotriti, tj. jasnije definirati institut oduzimanja roditeljstva kada je u pitanju trgovina djecom.

*Nadležne institucije bi trebale osmisliti posebne **PROGRAME ZA PODRŠKU RANJIVIM PORODICAMA** koje spadaju u rizičnu grupu. U okviru navedenih programa posebno je potrebno ojačati žene i djevojčice, koje su najčešće izložene riziku trgovine ljudima.*

6. Institucionalna zaštita djece

Smještaj djece prosjaka, lutalica i beskućnika, smještaj djece roditelja koje bi trebalo lišiti roditeljskoga prava, smještaj malodobnih delinkvenata kojima je izrečena odgojna preporuka i mjera, onemogućeno je iz istog razloga zbog nepostojanja odgovarajućih ustanova za smještaj.

Članom 23. Konvencije o pravima djeteta utvrđuje se da "države potpisnice priznaju da duševno ili tjelesno onesposobljeno dijete treba uživati pun i pristojan život u uvjetima koji osiguravaju dostojanstvo, potiču samopouzdanje i olakšavaju djetetovo aktivno sudjelovanje u zajednici".

Obaveze institucija i nadležnih službi je da ove mjere efikasno provode. Institucionalna zaštita je sistem zaštite koji se sve rjeđe koristi kada su u pitanju djeca. Prednost se daje alternativnim rješenjima i programima koji se zasnivaju na pedagoškim zajednicama i hraniteljskim porodicama ili specifično razvijenim programima za navedene kategorije djece.

Kako bi se u Bosni i Hercegovini efektivnije primjenjivao navedeni sistem, potrebno je, prije svega, harmonizirati postojeća zakonska rješenja i otvoriti mogućnost da se implementiraju ovi programi. Iako postoje određene zakonske mogućnosti, evidentan je nedostatak finansijskih sredstava. Važno je napomenuti da, u okviru navedene podrške djeci, civilno društvo, koje snažno podržava ovaj pristup, još uvijek nije uspostavilo relevantne resurse. Činjenica je da se većina organizacija zadržava na deklarativnom pristupu i da samo fragmentirano provode pojedinačne manje programe koji imaju relativan uspjeh.

Na osnovu prakse drugih zemlja, potrebno je analizirati mogućnosti civilnog sektora u Bosni i Hercegovini, koordinirati projekte usmjeravanja civilnih resursa, kako bi se sistem zaštite, pomoći i podrške efikasnije iskoristio u cilju objedinjavanja raspoloživih resursa.

IDENTIFIKACIJA DJETETA ŽRTVE TRGOVINE

U pogledu identifikacije djeteta žrtve trgovine veoma je obimna lista nadležnih institucija koja uključuje obavezu djelovanja u skladu sa zakonom.

Prijava po službenoj dužnosti:

Osnovna obaveza u skladu sa **Zakonom o krivičnom postupku BiH** u članu 213. propisana je u pogledu prijavljivanja krivičnih djela za sve službene osobe.

Ista obaveza službenog postupanja također je utvrđena u okviru entitetskih zakona i zakonu Brčko Distrikta BiH.

Policije (sve policijske snage, uključujući DGS, SIPU) i tužilaštva su izvorno nadležne institucije za identificiranje i krivično gonjenje počilaca (trafikera) krivičnih djela trgovine djecom i u okviru ovih aktivnosti žrtava trgovine i svjedoka žrtava trgovine ljudima.

Sve ostale nadležne institucije/službene osobe imaju indirektnu ulogu u pogledu identifikacije trafikera i identificiranja žrtava trgovine ljudima.

Informaciju (**saznanje**) da je u pitanju dijete žrtva trgovine mogu imati: centri za socijalni rad, nevladine institucije, obrazovne institucije, zdravstvene, inspekcijske službe (rada, sanitarne, upravne), matični uredi i sve druge institucije, građani, javna i privatna preduzeća. Sve ove institucije, službe i pojedinci dužni su ovu informaciju ili saznanje ili sumnju saopćiti tužilaštvu ili policiji.

Samoidentifikacija je situacija u kojoj žrtva trgovine ljudima (što može predstavljati i samo dijete) može zatražiti pomoć od nadležne službe, nevladine organizacije ili neke pravne ili fizičke osobe.

*Kako bi se olakšao proces identifikacije žrtava trgovine, potrebno je pojačati saradnju svih nadležnih institucija i ustanoviti **SISTEM CENTRALNOG PRIKUPLJANJA PODATAKA O DJECI ŽRTVAMA TRGOVINE** i sistem prikupljanja podataka o potencijalnim žrtvama trgovine.*

Definiranje načina saradnje i sistema prikupljanja i razmjene ovih informacija je ključni uvjet koji mora biti ispunjen i pokrenut od **tužilaštva** kao najodgovornije institucije za krivično gonjenje počilaca ovih krivičnih djela.

OBLICI ISKORIŠTAVANJA DJECE

Alarmantnost problema trgovine djecom je pitanje koje izaziva zabrinutost svih nadležnih institucija. Ilustracija raširenosti problema detaljno se navodi u Izvještaju o stanju djece u svijetu za 2006. godinu koji je objavio UNICEF pod naslovom: *“Djeca daleko od očiju, daleko od srca i izvan dosega”*.

“Zatvorena od svojih zlostavljača i zadržana kod kuće i izvan škole bez osnovne zaštite, djeca-žrtve izrabljivanja su najmanje zapažena. Njihove živote i brojeve je gotovo nemoguće pratiti.

Oko 8,4 miliona djece radi u najgorim uvjetima dječijeg rada uključujući prostituciju te ucjenjivanje dugovima, pri čemu se djeca iskorištavaju u gotovo ropskim uvjetima kako bi otplatila dugove svojih porodica.

Gotovo 2 miliona djece se izrabljuje u trgovini seksom, pri čemu su u većini slučajeva djeca izložena seksualnom i fizičkom nasilju.

Svake se godine procjenjuje da milioni djece završe kao žrtve trgovine ljudima u podzemlju i ilegalnim okružjima gdje su prisiljeni na opasne i ponižavajuće oblike rada, uključujući i prostituciju.

Veliki broj djece se izrabljuje kao posluga u privatnim kućama. Mnogima od njih se brani odlazak u školu te su izloženi fizičkom zlostavljanju, pothranjeni su ili preumorni od rada.

Izvještaj, također, naglašava kako su djeca koja žive u osjetljivim područjima zemljama koje nisu u mogućnosti ili voljne pružiti osnovne oblike zaštite za svoju djecudoslovno neprimijećena.

Diskriminacija na bazi spola, etničke pripadnosti ili invaliditeta, također, utječe na isključivanje djece iz zajednice. Naprimjer, zbog diskriminacije milioni djevojčica ne idu u školu, a zbog etničke pripadnosti ili pripadnosti domorodačkim skupinama mnoga djeca nemaju pristup ključnim oblicima zaštite. Procjenjuje se da u svijetu živi oko 150 miliona djece s invaliditetom, a mnoga su od njih bez mogućnosti obrazovanja, zdravstvene njege i potrebne podrške zbog gotovo rutinske diskriminacije.

Svake godine više od polovine rođene djece u dijelovima svijeta u razvoju (izuzev Kine) ne upisuje se u matične knjige rođenih čime se 50 miliona djece uskraćuje osnovno pravo pri rođenju: priznanje državljanstva. Djeca koja nisu upisana u knjigu rođenih po rođenju ne vode se u službenim statistikama niti su službeno priznati članovi društva. Bez službenog identiteta, djeca nemaju zagarantirano obrazovanje, dobre zdravstvene usluge i druge osnovne oblike zaštite koje utječu na njihovo djetinjstvo i budućnost. Naprimjer, dijete bez rodnog lista ne može se školovati jer je rodni list uvjet za upis u školu. Jednostavno rečeno, djeca koja nemaju službeni identitet ne broje se i ne uzimaju u obzir”.⁴¹

⁴¹ UNICEF izvještaj “Djeca daleko od očiju, daleko od srca i izvan dosega” London/Zagreb 14.12.2005.; <http://www.unicef.hr>

Oblici iskorištavanja djece u vezi s trgovinom ljudima obuhvataju:

Seksualno iskorištavanje: najčešći je i najintenzivniji oblik iskorištavanja djece i to uglavnom kroz *dječiju prostituciju i seks turizam*. Fenomen ovog iskorištavanja je u tome što ovaj vid kriminalne industrije organiziraju isključivo kriminalne mreže ljudi -organizatora (u pitanju je organizirani kriminal), koji su veoma efikasno povezani u mrežu trafikera, trgovaca djecom. U okviru ovog nelegalnog posla zarađuju se ogromne količine novca koji se iskorištava u cilju koruptivnog djelovanja.

Evidentne su situacije da se djeca sa ulice bave prostitucijom, ali je sasvim izvjesno da veoma brzo budu uhvaćena u organizirane kriminalne mreže koje u potpunosti kontrolišu dječiju prostituciju.

Dječija pornografija kao pojava, u posljednje vrijeme najviše je vezana za upotrebu moderne tehnologije, interneta i veoma je teško identificirati počiniocima ovog vida kriminala. Ovaj vid iskorištavanja vezan je i za pedofiliju, tako da se u okviru otkrivanja ovog vida iskorištavanja djece mogu postići dobri rezultati ako se podaci o osobama koje su optužene i osuđene za pedofiliju mogu indirektno identificirati kao eventualni počinioci navedenih krivičnih djela. Najvažnije je u okviru ovog oblika iskorištavanja regrutirati odgovarajući stručni kadar koji može pratiti moderne tehnologije.

Trgovina ljudskim organima je veoma raširen oblik iskorištavanja djece i činjenica je da u svijetu, ne samo u Bosni i Hercegovini, postoji znatan broj bezimene djece, odnosno djece koja nisu upisana u matične knjige i koja postaju najlakše žrtve za ovaj oblik zločina nad djecom.

U Bosni i Hercegovini za sada nije identificiran nijedan slučaj, ali je opasnost od ovog vida iskorištavanja djece veoma prisutna.

Vršenje krivičnih djela u posljednje vrijeme od djece i u Bosni i Hercegovini je učestala pojava. U Bosni i Hercegovini je zabilježen slučaj da je krivično djelo izvršilo šestogodišnje dijete. Vrbovanje, treniranje djece za vršenje krivičnih djela u Bosni i Hercegovini do sada nije dovoljno istražen problem, ali je, prema dostupnim podacima o izvršiocima krivičnih djela, jasno da je pojava maloljetničke delinkvencije evidentno u porastu. Nažalost, nije dovoljno istražena činjenica i da li je uopće i u kojoj mjeri maloljetnička delinkvencija povezana s trgovinom ljudima. Najčešći primjer zloupotrebe djece predstavljaju situacije rasturanja droga i vršenje organiziranih krađa.

Djeca vojnici, odnosno vrbovanje djece u nelegalne vojne formacije i njihove oblike za izvršenje terorističkih aktivnosti i drugih vojnih i paravojnih akcija je manje poznat problem u Bosni i Hercegovini i više je kao fenomen vezan za neke druge zemlje, ali je evidentan problem u svijetu i neophodno ga je spomenuti i u vezi s trgovinom djecom.

Prosjačenje na ulici, robovski rad kod kuće, u ilegalnim fabrikama je oblik iskorištavanja djece kroz prisilni robovski rad. Nažalost, ovaj problem je u mnogim dijelovima svijeta i dalje prisutan, pri čemu se djeca sve više iskorištavaju kroz prisilni rad.

U Bosni i Hercegovini sigurno je najizraženiji problem prosjačenja i rad djece na ulici koji ima i elementa organizirane mreže iskorištavanja djece u cilju sticanja ekonomske dobiti.

Otmica djece je posebno krivično djelo koje ima za cilj ucjenu i izmamljivanje novca od porodice i uključuje i elemente trgovine djetetom i najčešće je vezano za pojedinačne slučajeve otmice.

Otmica djeteta može predstavljati i vršenje atributa vlasništva nad djetetom (zarobljavanja djeteta), kao što su seksualno i drugo iskorištavanje djece.

Pristanak djeteta nije od utjecaja za identificiranje bilo koje nelegalne aktivnosti koja se može povezati s krivičnim djelom trgovine ljudima, odnosno djecom.

POTENCIJALNO RIZIČNE GRUPE DJECE

Djeca pripadnici nacionalnih manjina

Pripadnici manjinskih naroda u Bosni i Hercegovini predstavljaju izrazito ranjivu grupu. Romska djeca su višestruko ugrožena populacija.

Predrasude prema romskoj djeci mogu biti samo jedan od uzroka, zatim i način njihovog života. Međutim, najutjecajniji je faktor siromaštva odnosno ekonomskog stanja romskih porodica u kojima veoma mali broj članova ima mogućnost da radi, tako da jedini izvor prihoda predstavlja prosjačenje.

Poseban problem predstavlja činjenica da najviše romske djece nije upisano u matične knjige rođenih, ne posjeduju identifikacijske dokumente i nije im omogućeno osnovno obrazovanje. Socijalnu pomoć ostvaruje zanemarlivo mali broj porodica kao i pomoć na dječiji dodatak.

Položaj romske djevojčice i žene posebno je diskriminirajući i njihova prodaja i preprodaja radi dogovorenog braka najčešće se pravda romskim običajima.

Oснаživanje romske zajednice i ekonomsko osnaživanje romskih žena i djevojčica, odnosno pokretanje sveobuhvatnog programa za suzbijanje trgovine djecom i ženama u romskoj zajednici u Bosni i Hercegovine je neophodna aktivnost koju treba što prije organizirati.

Djeca povratnici

Djeca povratnici, naročito u seoskim područjima i ekonomski nerazvijenim i siromašnim sredinama, veoma teško dolaze do informacija. U ovim sredinama posebnu ulogu predstavljaju obrazovne institucije i lokalni organi vlasti koji su zaduženi za održivi povratak ovih porodica.

Programi kojim se pomaže povratak trebali bi uključivati i dio pomoći koji se odnosi isključivo na djecu i programe prevencije djece povratnika i njihovih porodica u povratničkim sredinama. Ovi programi treba da predvide način za pružanje osnovnih informacija ovim porodicama o problemu trgovine ljudima i u ovom kontekstu prepoznavanje različitih situacija u koje mogu dospjeti njihova djeca.

Djeca izložena siromaštvu

Siromaštvo najjače utječe na raširenost problema trgovine djecom. Uzrok je, s jedne strane, pohlepa (trafikera), a, s druge strane, siromaštvo, glad, nezaposlenost, besperspektivnost, naročito mladih ljudi.

Siromaštvo predstavlja povod za migraciju, legalnu ili ilegalnu, te je navedena pojava uzrok da se veliki broj žena i djevojaka odlučuje da na navedeni način osiguraju, ako ne sebi, onda svojoj porodici, roditeljima i djeci, bolji život. Djeca su najslabija i najranjivija kategorija i posebno su izložena riziku ako potječu iz siromašnih porodica.

Kako bi se problem siromaštva suzbio i pomoglo da siromašna djece ne budu izložena riziku trgovine ljudima, potrebno je utvrditi specifične mjere za pomoć siromašnoj djeci u okviru Razvojne strategije Bosne i Hercegovine.

Djeca izložena nasilju u porodici

Nasilje kojem su uglavnom izložena djeca i žene u sredinama iz kojih potječu i to najčešće u okviru vlastite porodice samo se nastavlja u novoj sredini od onih koji trguju ljudima.

Nasilje u kući i porodici kao pojava pomaže trafikerima da iskoriste novac i moć kako bi konstantno održavali STRAH, potpunu ekonomsku ovisnost žrtve, ograničavanje njene slobode kretanja, te stvaranje robovlasničkog odnosa žrtve i trafikera koji je identičan odnosu nasilnika i žrtve.

Zbog toga djeca i žene koji su već bili izloženi nasilju u porodici češće postaju žrtve trgovine ljudima.

Nasilje je kompleksan problem i vezan je i za problem trgovine djecom. U okviru aktivnosti koje se odnose na prevenciju nasilja potrebno je uključiti i segment koji se odnosi na trgovinu djecom. Jedan od osnovnih prioriteta svakako predstavlja uključivanje ove teme u nastavni plan i program.

Djeca u institucijama

Ranjivu grupu djece predstavljaju i djeca koja su smještena u domovima, sirotištima, azilantskim centrima, zavodima i drugim ustanovama za djecu. U okviru ovih institucija mogu se **pozicije te ovlasti** stručnog osoblja koje brine o ovoj djeci iskoristiti u svrhu trgovine ljudima tj. djecom

Česta je situacija da starija djeca vrbuju mlađu jer su u prirodi njihovih odnosa i brige o njima ova djeca upućena na svoje odgajatelje i stariju djecu.

Edukacija menadžmenta/stručnog osoblja u rezidencijalnim institucijama u kojima borave djeca je jedan od načina da se izvrši preventivno djelovanje u ovim institucijama.

Djeca s posebnim potrebama

Djeca s posebnim potrebama, također, spadaju u rizičnu grupu djece koja mogu biti izložena trgovini ljudima. Zbog evidentne situacije da su djeca s posebnim potrebama i njihove porodice najčešće u teškoj socijalnoj situaciji i da nemaju odgovarajuću stručnu i pravnu pomoć, često su i njihova porodica i oni izloženi riziku trgovine ljudima ili drugom obliku seksualne zlopotrebe. Njihova ranjivost je veoma često situacija koju iskorištavaju trafikeri i olakšano vrbuju i zlopotrebljavaju ovu djecu i njihovu porodicu.

Ekonomska i pravna pomoć porodicama je jedan od načina prevencije iskorištavanja ove djece, a koju treba osigurati djeci s posebnim potrebama, njihovim porodicama ili institucijama u kojima se zbrinjavaju djeca s posebnim potrebama.

OBLICI ZAŠTITE DJECE PODVRGNUTE TRGOVINI

Djeca koja su podvrgnuta trgovini uživaju pravo na: smještaj, socijalnu i zdravstvenu zaštitu, sigurnost i zaštitu identiteta, pravnu pomoć i pravo na učešće u postupcima protiv počinioca krivičnog djela trgovine uz pomoć roditelja/staratelja, odnosno pravnog zastupnika koji štiti njihov interes u navedenom postupku.

Socijalna zaštita

Najvažniju ulogu u osiguranju socijalne zaštite imaju centri za socijalni rad. Ova zaštita podrazumijeva, prije svega, **rješavanje pitanja roditeljskog staranja** tj. starateljstva.

Socijalna podrška obuhvata **finansijsku socijalnu podršku djetetu žrtvi** i njegovoj porodici. Posebno treba naglasiti pomoć koju djeca trebaju dobiti kroz programe **resocijalizacije i prekvalifikacije** ako se za to ukaže potreba.

U cilju osiguranja ove pomoći, potrebno je primijeniti interdisciplinarnan i individualiziran pristup djetetu žrtvi kako bi svaka žrtva djetete ostvarila pravo na odgovarajuću pomoć i zaštitu i kako bi se za svako dijete pronašlo **trajno rješenje**.

Sigurnost i krivično gonjenje

Pomoć žrtvi najefikasnija je ako se počinitelj krivičnog djela **osudi i kazni**. U okviru ovog postupka, pozicija žrtve, njena uloga u svjedočenju, odnosno savjetovanje i zaštita djeteta žrtve, njena sigurnost i zaštita identiteta je osnovno pravo koje je potrebno osigurati djetetu žrtvi kako bi dijete bilo zaštićeno od bilo kojeg oblika dodatne viktimizacije od nadležnih službi, zbog trajanja krivičnih postupaka, istraživanja i ponovnih uzimanja izjava.

Zdravstvena zaštita

Zdravstvena zaštita je prvi vid pomoći koji se osigurava djetetu žrtvi kao osnovni i nužni oblik primarne zdravstvene njege.

Naredni korak je provjera zdravstvenog stanja. Najpoželjnije je individualno utvrditi potrebe djeteta žrtve trgovine za zdravstvenom specijalističkom uslugom ili za osiguravanjem kontinuirane zdravstvene njege, terapije za dijete žrtvu, u cilju potpune rehabilitacije djeteta žrtve.

Smještaj/ boravak žrtve

Kada je u pitanju dijete žrtva, prioritetno je riješiti pitanje smještaja djeteta žrtve. Ukoliko je u pitanju dijete stranac, pitanje starateljstva se rješava na isti način kao i za domaću djecu.

Smještaj za djecu mora uključivati osnovne standarde smještaja prilagođenog djeci i nadzor i pomoć koja je uspostavljena u najboljem interesu djeteta.

Pravna pomoć

Djeca imaju pravo na zaštitu vlastitog interesa u pogledu prava na pravično obeštećenje i traženja postupanja u najboljem interesu djeteta od bilo kojeg nadležnog organa.

U nekim centrima za socijalni rad djeca mogu računati na pravnu pomoć, odnosno pomoć odjeljenja za porodično-pravnu zaštitu koji najčešće zastupaju prava djeteta.

Osim navedene pomoći, djeca treba da imaju stručnu pomoć u pogledu zastupanja prava i za zaštitu djeteta žrtve trgovine u krivičnim postupcima i kasnije u građanskim postupcima. Pravnu pomoć dijete treba uživati i kada je u pitanju porodično-pravni status naročito u slučajevima ako se radi o djelovanju roditelja i staratelja na štetu djeteta, odnosno o nedjelovanju koje djetetu nanosi štetu i onemogućava ostvarivanje nekog prava ili adekvatne pravne zaštite.

V PREPORUKE

Kako bi se nacionalni mehanizam zaštite djece od trgovine ljudima poboljšao, potrebno je u narednom periodu preduzeti aktivnosti na:

- 1. usklađivanju domaćih zakona i prakse** s ciljem usaglašavanja s međunarodnim standardima i uspostavljanja zakonodavnih standarda koji sadrže efikasne mjere postupanja i potpuno nove modele podzakonskih akata koji su namijenjeni profesionalcima u institucijama za provođenje zakona;
- 2. razvoju plana kontinuirane edukacije profesionalaca** koji su uključeni u aktivnosti na suzbijanju trgovine djecom, a uključuju bolju saradnju s nevladinim organizacijama;
- 3. poduzimanju mjera za obezbjeđenje i objedinjavanje finansijskih resursa**, naročito za programe resocijalizacije i rehabilitacije domaćih žrtava trgovine ljudima tj . djecom;
- 4. utvrđivanju plana za jasan i efikasan referalni mehanizam** s ciljem unapređenja saradnje nadležnih vladinih i nevladinih institucija odnosno **državnog plana za nadgledanje i praćenje stanja u oblasti zaštite djece od trgovine** i ostalih oblika iskorištavanja;
- 5. pripremi liste obrazaca za prikupljanje statističkih i drugih indikatora**, kojim se, također, identificiraju izvještajne jedinice koje su dužne prikupljati i dostavljati tražene podatke i informacije;
- 6. koordinaciji kontinuirane izrade pravila i uputstava za profesionalce** u cilju standardizacije rada svih uključenih institucija;
- 7. osmišljavanju kontinuiranih mjera prevencije i promocije** i oblika saradnje s medijima;
- 8. pripremi platforme za unapređenje regionalne i međunarodne saradnje**, koja promovira dosadašnji napredak u ovoj oblasti u Bosni i Hercegovini.

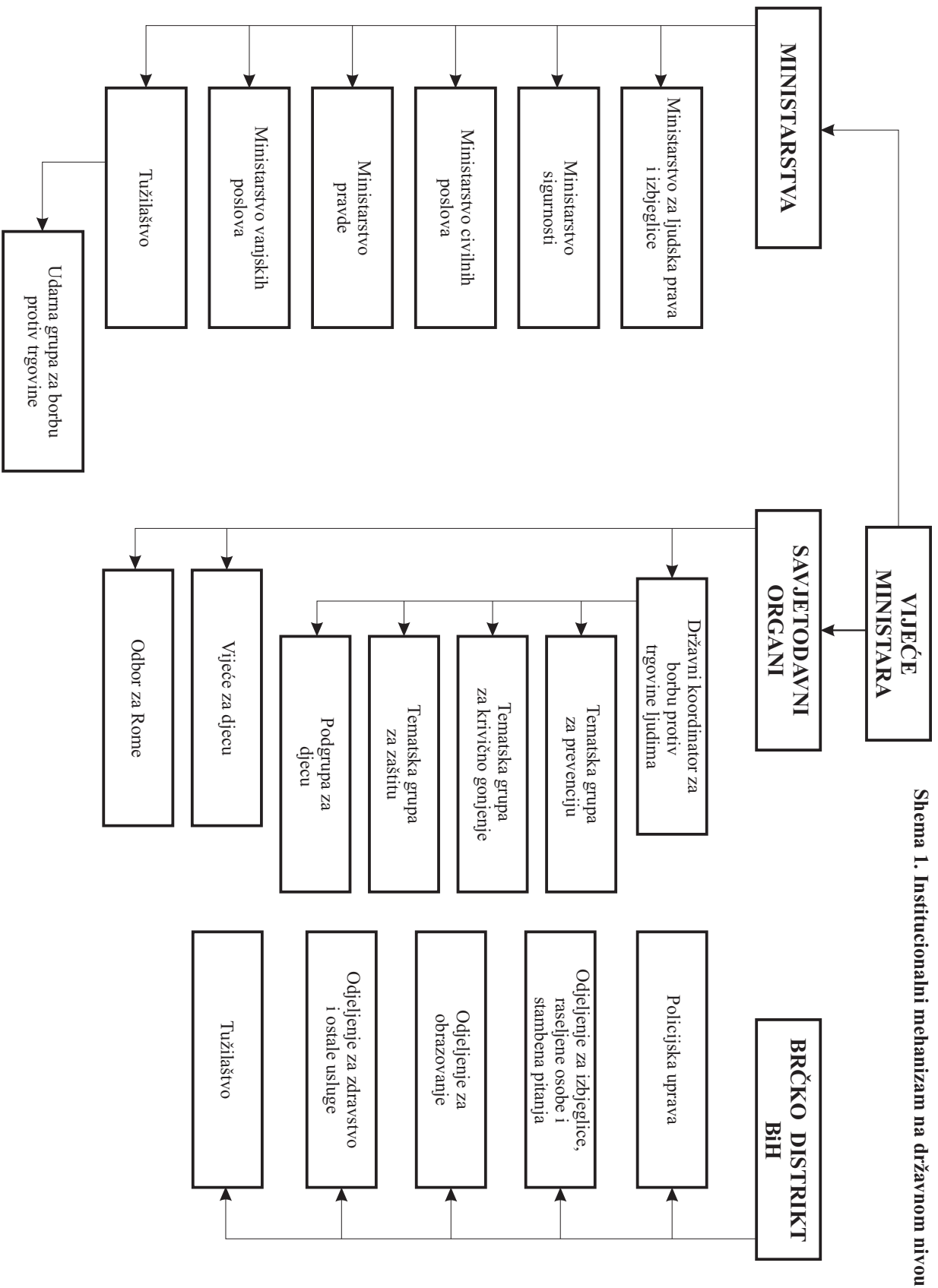
VI BIBLIOGRAFIJA:

1. Ombudsmeni Federacije BiH, projekat „Bezimena djeca“, UNICEF
2. Izvještaj o informativnoj kampanji o upisu Roma u matične knjige, Misija OSCE-a u Bosni i Hercegovini, marta 2005. godine E-mail: info.ba@osce.org
3. Odgovori Bosne i Hercegovine na UN upitnik o nasilju nad djecom, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, 2005. god, usvojen od Vijeća ministara BiH
4. Inicijalni izvještaj o nasilju nad djecom, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, 2005. usvojen od Vijeća ministara BiH, 16.03.2006 g. na 111. sjednici
5. Istraživanje trgovine djecom u Bosni i Hercegovini, 2004 g., Save the Children Norway i UNICEF
6. Izvještaj o stanju trgovine ljudima i legalnoj imigraciji u Bosni i Hercegovini za 2005. godinu, Izvještaj državnog koordinatora za sprečavanje trgovine ljudima i legalne imigracije

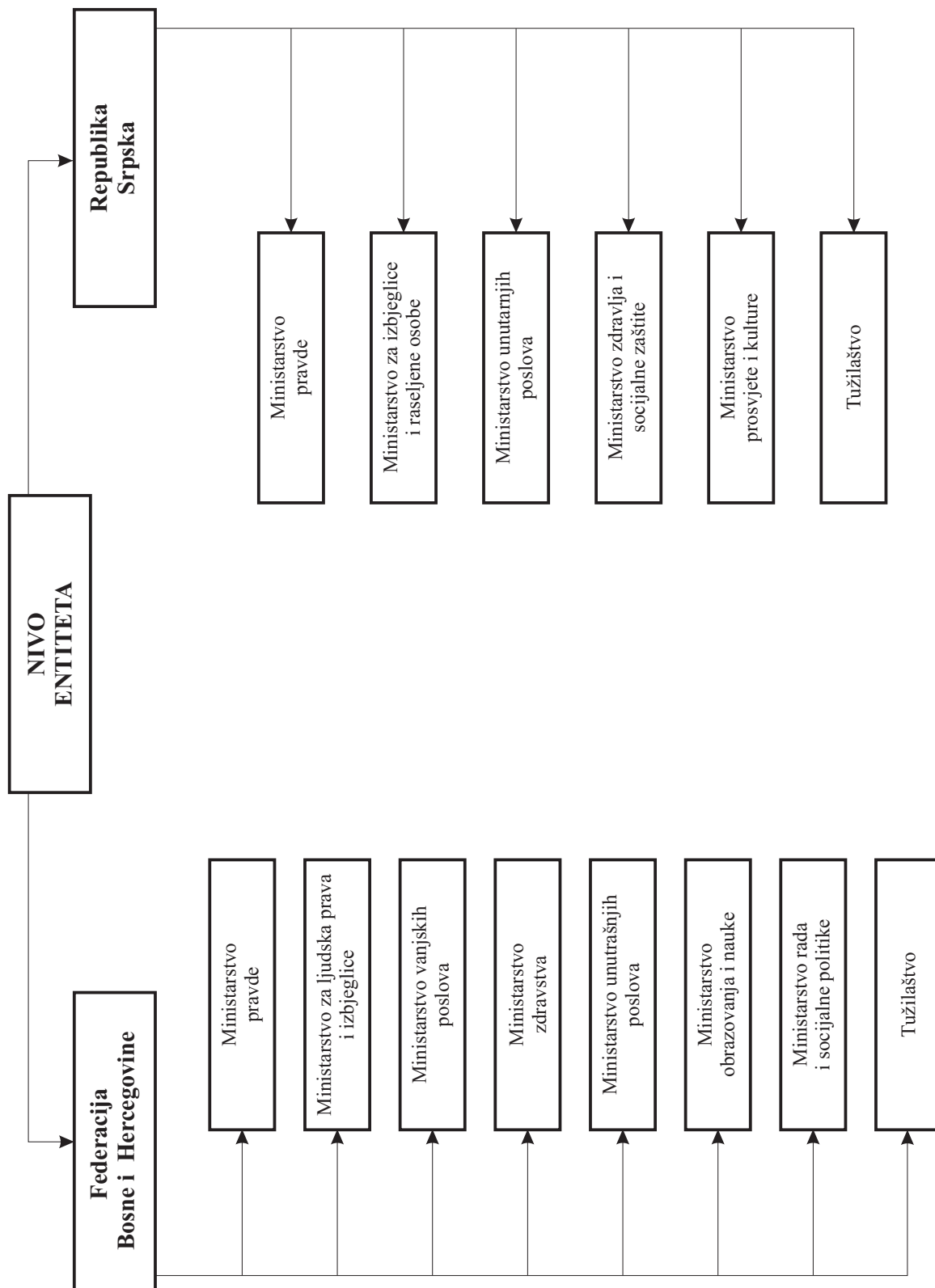
VII PRILOZI

Shematski prikazi:

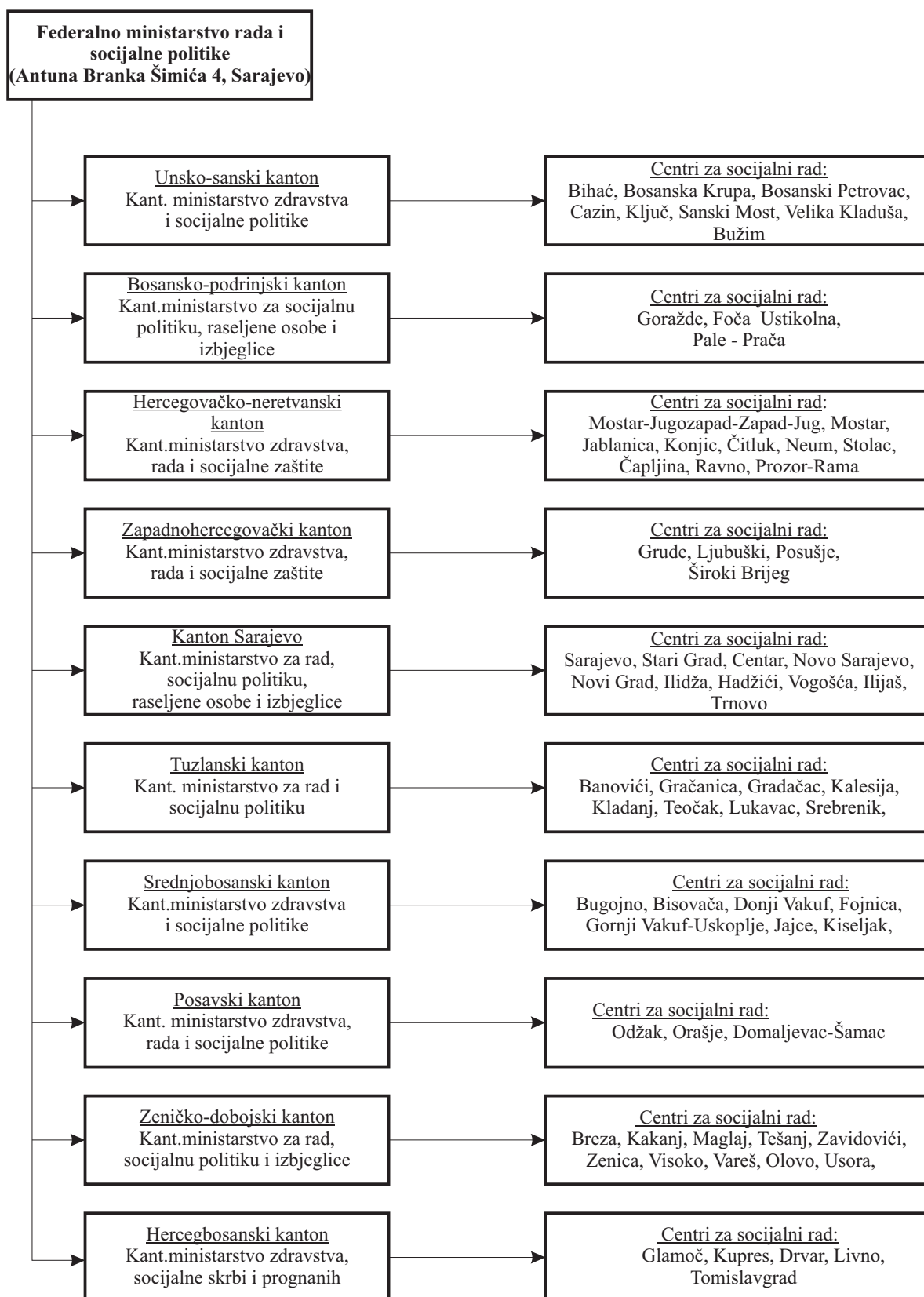
1. Shema: Institucionalni mehanizam na državnom nivou
2. Shema: Institucionalni mehanizam na entitetskom nivou (FBiH i RS)
3. Shema: Struktura institucija socijalne i dječije zaštite u FBiH
4. Shema: Struktura institucija socijalne i dječije zaštite u Republici Srpskoj
5. Shema: Struktura institucija socijalne i dječije zaštite u Brčko Distriktu
6. Shema: Popis ustanova socijalne i dječije zaštite u FBiH i RS-u

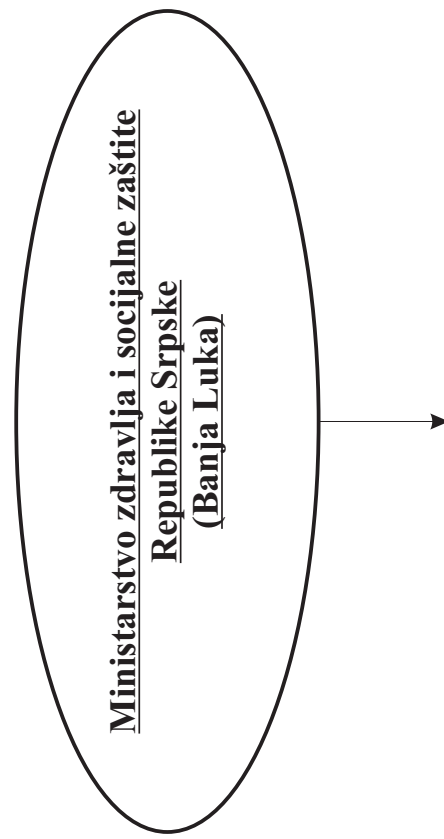
Schema 2. Institucionalni mehanizam na entitetskom nivou (FBiH i RS)

Shema 3. Struktura Institucija socijalne i dječije zaštite u Federaciji BiH

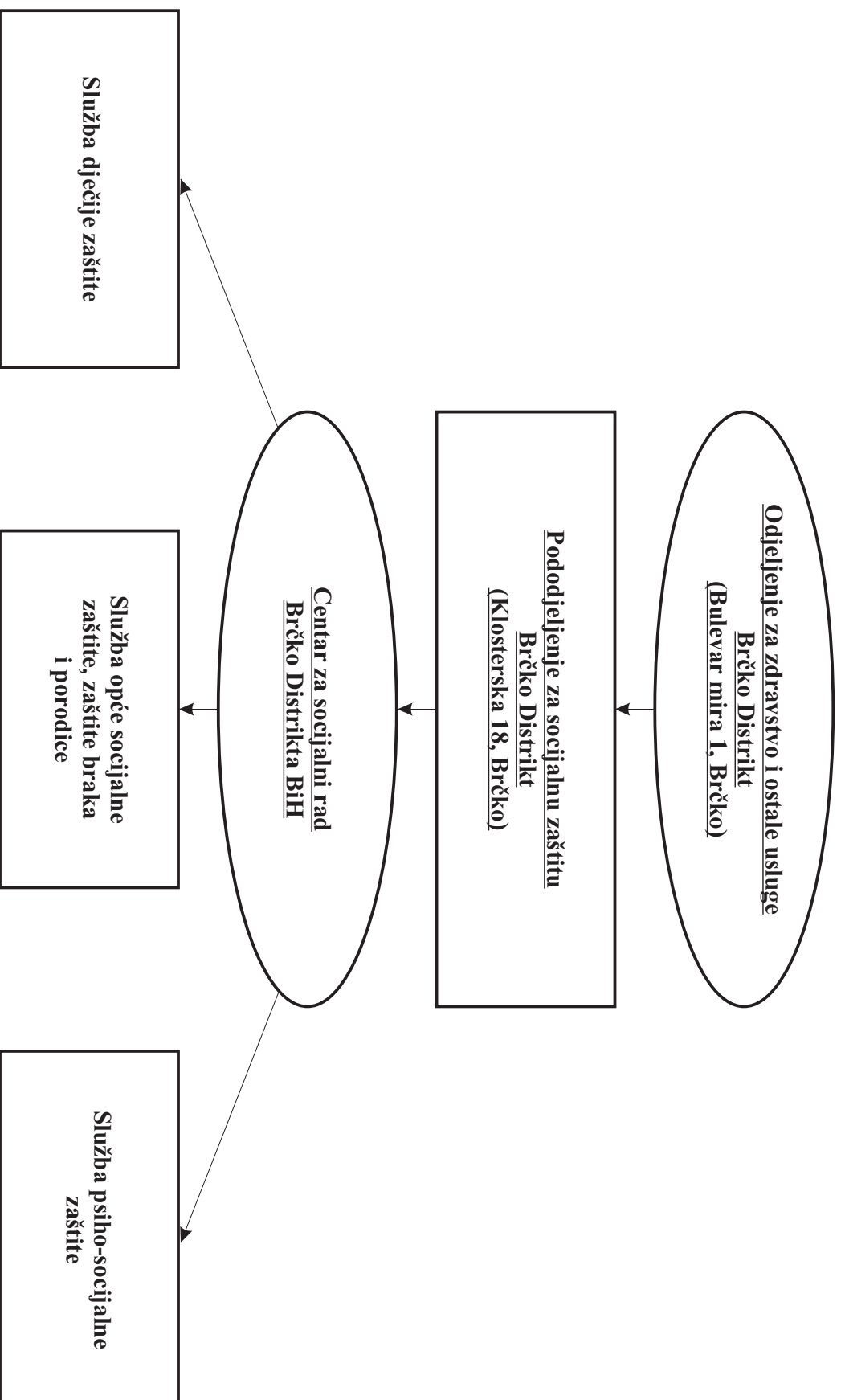
Shema 4. Struktura institucija socijalne i dječije zaštite u Republici Srpskoj

Centri, općine i službe za socijalni rad:

Šamac; Lukavica; Šipovo; Nevesinje; Srebrenica; Bileća; Krupa na Uni; Vlasenica; Sokolac;
Bratunac; Pale; Doboј; Novi Grad; Kasindol; Petrovo; Han Pijesak; Milići; Pelagićevo;
Donji Žabar; Bosanska Kostajnica; Višegrad; Lopare; Bijeljina; Ugljevik; Prnjavor; Čajniče;
Rogatica; Rudo; Istočni Stari Grad; Mrkonjić Grad; Jezero; Kneževo; Šekovići; Derventa;
Ustiprača; Kozarska Dubica; Oštra Luka; Bosanski Brod; Ljubinje; Prijedor; Kupres;
Gacko; Trebinje; Kotor Varoš; Osmaci; Laktaši; Gradiška; Modriča; Zvornik; Foča; Ribnik;
Trnovo; Banja Luka; Berkovići; Čelinac; Teslić; Srbac; Kalinovik; Vukosavlje;
Istočni Mostar; Petrovac; Istočni Drvar

Shema 5. Struktura institucija socijalne i dječije zaštite u Brčko Distriktu

Shema 6. Popis ustanova socijalne i dječije zaštite u FBiH i RS

